

Suomen Maantiede.

Kansakouluja warten

Kirjoittanut

K. J. Duuli.

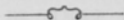
Huwestyläsä,
Weilin ja Gösens Institutama,
1881.

Suomen Maantiede.

Kansakouluja warten

Kirjoittanut

A. J. Tuomi.

Jyväskylässä,
Weilin ja Göös'in kirjapainossa,
1881.

Muinais.

Finnaan maantiede on epäilemättä kansakoulun tärkeimpiä oppi-aineita, sillä kansalainen, waikk'ei hänen yhteiskunnallinen ja waltiollinen vaikutuksensa ulottuisikaan laajemmalle oman kuntansa rajoja, ei voi johdonmukaisesti harrastaa maansa yhteistä parasta tietämättä jotakin sen yleisestä laadusta ja nykyisistä yleisistä oloista. Mutta kun soveliasista tämän aineen oppikirjaa kansakouluille ei ole entuudestaan saatavissa ja kun yksinään kartan johdolla opettaminen, sanottakoon muutoin mitä tahansa, on warsin hankalaa sekä waiwaloista, niin on allekirjoittanut uskaltanut ryhtyä tämän kirjasen toimittamiseen siinä toiwossa, että siten pois-taisi jonkun puutteen meidän nuoresta kansakoulukirjallisuudestamme. Kokemus on osoittawa, missä määrässä toiveeni tulewat toteutu-maan ja tämä kirja tarcoitustaan wastaamaan. — Kirjan laweus nimenomaan kansakoulun oppikirjaksi kenties näyttää hiukan liialli-selta, mutta minun wakuutukseni on, että jokaisen korkeamman kansakoulun läpikäyneen siwistyneen kansalaisen tulee ainakin sen werran tuntea isänmaatansa, sen oloja ja laitoksia, kuin tässä kir-jassa on esitettyä. Tätä paitfi olen uskaltanut luulla, että kirja woisi toistaiseksi tulla käytettäväksi myöskin maamme seminareissa ja kenties alleisopistoissakin, sillä sopiwaa isänmaan maantieteen oppikirjaa ei niitäkään oppilaitoksia warten ole ilmaantunut fitte, kun A. G. J. Hallsten'in w. 1859 suomenkielellä painosta tullut teos, jota monien kiitetwäin ominaisuuksiensa ohessa sopinee jo nykyään pitää wanhentuneena. Sentähden, ja kun kansakoulun-opetuksessa ei muutamain kohtain poisjättämisestä — jos nimittäin joku kunnioitettava opettaja pitäisi lyhentämisen tarpeellisena — sanottawaa häiriötä syntyne, olen antanut kirjan ilmaantua tämän kokoisena. — Historiallisen maantieteen olen, wastoin ennen käy-tettyä tapaa, ajettanut kokonaan erilleen waltiollisesta. Syynä tä-hän menetykseeni on ollut se ikäwä kokemus, että pienet oppilaat eiwät waltiollisen maantieteen yhteydessä luettuna woi mitenkään saada muistisjansa pysymään historiallisesti merkkillisiä paikkoja, jota wastoin ne eri tunnilla opetettuina näyttävät olewan maan-tieteen helpoimpia kohtia.

Syvästi tuntien kirjani puutteellisuuden pyydän saada sulkea sen kunnioitettawain opettajain suosioon.

Riihtelyswaaralla, Syyskuulla 1881.

Kirjoittaja.

Suomen Suuriruhtinaanmaa.

6,800 neliöpeninkulmaa *) laaja, 2 miljoonaa 40 tuhatta asukasta.

A. Luonnollinen maantiede.

Maantieteellinen asema ja rajat. Suomenmaa on noin 60° ja 70° välillä pohjaista leveyttä eli pohjaiseen päin päiväntasaajasta sekä 38° ja 50° välillä itäistä pituutta eli itään päin ensimmäisestä puolipäivän piiristä. Maamme on siis pohjaisen lauhkean vyöhykkeen pohjaisessa osassa, onpa osa siitä pohjaisessa kylmäsäkin vyöhykkeessä. Suomenmaan pituus pohjaisesta etelään, Skoarre- ja Tenojokien yhtymäpaikasta Hankoniemen nenään, on 108 Suomen peninkulmaa, ja leveys lännestä itään 57 peninkulmaa.

Pohjainen raja kulkee ensin pitkin Lapintunturia Peltotunturiin asti, josta se poikkeaa koilliseen päin ja kulkee Inari- sekä Tenojokia myöten kunnes viimein jokeen tulee pohjaisesta lisähaara Skoarre, jonka suusta raja kääntyy etelää kohden. Edässä kulkee raja Inarijärven itäpuolelta Vuokkewaaraan ja siitä Talkkumaoiveen, josta se kulkee osaksi Maanselkää myöten Miinaankiveen, kääntyy siitä ensin lounaaseen päin Kolmikantaan, sitte kaakkoista ilman suuntaa kohden ja päättyy viimein Salmiin pitäjään itäpuolella Laatokan rannalle Variškiveen. Tästä menee raja lounaaseen päin halki Laatokan meren, jonka läntisen rannan se kohtaa hiukan eteläpuolella Vuoksen alimmaista suuhaaraa ja tapaa Kivennawan pitäjässä Siestarjoen, jonka juoksua se seuraa Suomenlahteen. Eteläisenä rajana on Suomenlahti ja Itämeri. Lännessä kulkee raja etelästä pohjaiseen Pohjanlahden halki Torniojoen suuhun, josta se juoksee samaa jokea myöten ylös-

*) Tässä kirjassa käytetään, jos ei nimenomaan toisin sanota, maantieteellisiä peninkulmia.

päin Muoniojoen yhtymäkohtaan saakka. Siitä alkaen seuraa se viimeainittua jokea ja Rönkämä-enoa aina näiden virtojen lähteille asti, tekee viimein lyhyen mutkan koilliseen ja päättyy Lapintunturiin. Suomenmaan pohjainen raja on Norjan kuningaskuntaa, itäinen Norjan kuningaskuntaa ja Wenäjän keisarikuntaa sekä läntinen osaksi Kuotsin kuningaskuntaa vasten.

Maanlaatu. Melkein jokaisessa maamme paikkakunnassa tavataan korkeampia tai matalampia vuoriharjanteita, yksinäisiä kuffuloita, vesisiä soita, korpia ja rämeitä, jonka tähden maanpinta on yleensä epätasaisista ja laajempia tasankomaita löytyy ainoastaan muutamissa paikoin. Lavein tasanko on Pohjanlahden rannikolla Waasan läänin läntisessä osassa. Melkoisen osan maamme pinta-alasta peittävät myöskin nuo tuhannet suuremmat ja pienemmät lukemattomilla saarilla ja niemillä täytetyt järwet, lammit ja usein koskiset joet, jotka kaikki yhteensä antavat tälle maalle senmoisen runollisen viehättävyyden, että ulkomaalaisetkin mielellänsä viettävät kesää Suomen wälfkyvien wesiin rantamilla. Wuoret ja kuffulat owat kuitenkin yleensä mataloita. Ne alenevat wähitellen sisämaasta meren rannoille päin. Maamme korkeimmat osat owat sen pohjaisimmat maakunnat Lapinmaa ja pohjaisen Pohjanmaan sisäiset seudut. Siellä on wuorenkuffuloita, jotka nousevat lähes kolmetuhatta Suomen jalkaa korkeammalle meren pintaa. Tämä pohjainen ylämaa alenee wähitellen länttä ja etelää kohden. Läntinen meren rannikko on yleensä laakaa, jota wastoin eteläisellä ja lounaisella rannikolla waihtelevat jyrkät niemet, sywät lahdekkeet ja lukemattomat saaristot, joista suurin on Ahwenanmaan saaristo. Pohjanlahdesa tavataan ainoasti yhdessä kohden, Merenkurkussa, suurempi saariryhmä. Sekä Suomenlahden että etenkin Pohjanlahden rannoilla huomataan se ihme, että maa wähitellen kohoaa merestä eli niin sanoaksemme kasvaa, jonka wuoksi meri niillä seuduin wähitellen mataloituu. Suomenlahden rannikolla kohoaa maa ainoastaan 2 jalkaa 100 wuoden ajalla, mutta Pohjanlahden ranta ylenee 4 jopa 5 jalkaa yhtä pitkän ajan kulussa.

Jotta saataisiin jonkunmoinen werrannollinen käsitys Suomenmaan erilaisista maanlaaduista, on laskettu, että koko maan

pinta-alasta, 75 miljoonasta tynnyrin-alasta, on noin 42 miljoonaa tynnyrin-alaa metsämaata, 19 miljoonaa kallioita ja rämeitä, 6 miljoonaa wettä, 6 miljoonaa niittyä ja ainoastaan 2 miljoonaa tynnyrin-alaa wiljeltyä peltoa. — Maanwiljelykseen katsoen on maanlaatu wiljawinta maamme eteläisessä ja lounaisessa osassa sekä eteläisellä Pohjanmaalla, joilla seuduin löytyy sawipohjaista peltoa sekä niitty-maata. Laatokan luoteisrannikolla, jyrkkäin kallioitukkulain välisissä laaksoissa, tawataan myös paikoittain hywää sawiperäistä wiljelysmaata.

Wuoret. Suomen pää-wuorenselkä saapi alkunsa Norjan wuorista maan pohjaisesta osasta. Se kulkee ensiu **Lapintunturin** nimellä kaakkoa kohden pitkin Norjan rajaa, kääntyy sitte **Suola-selkä**-nimisenä melkein suoraan itää kohden ja yhtyy **Saariselän** nimellä **Talkkunaoiven** kuffulaan Wenäjän rajalla. Täällä, Suomen pohjaisimmasa osassa, owat myös maamme korkeimmat wuorenkuffulat, joista mainittakoon: 1) **Saldishof**, Suomen luoteisimmasa kulmasa Norjan rajalla, jonka korkein huippu on 4235 jalkaa = 1255 meetteriä korkeammalla meren pintaa; 2) **Jollamoaiwi**, noin 5 peninkulmaa etelään päin Saldishof'ista, jonka korkeus meren pinnasta lukien on 3850 jalkaa = 1140 meetteriä; 3) **Pallastunturi**, Dunasselällä, on 2900 jalkaa = 860 meetteriä korkea; 4) **Peldooaiwi**, Juarijärwen länsi-puolella, jonka huippu ulottuu 2250 jalkaa = 665 meetteriä meren pintaa ylemmäksi ja 5) **Dunastunturi**, Dunasselän pohjaispäässä, on 2150 jalan = 635 meetterin korkeinen.

Talkkunaoiwesta kääntyy pää-wuorenharju **Maanselkä**-nimisenä etelää kohden, kulkee Lapinmaan ja koillisen Pohjanmaan halki **Miinaanfiween** saakka, josta se kääntyy kaakkoa kohden Wenäjän maalle. Tästä wuorenselänteestä eroaa useampia matalampia harjanteita Suomen sisämaahan päin, joista merkittävimmät owat: 1) **Dunasselkä**, joka lähtee Lapintunturista etelää kohden, kääntyy loppumatkallaan **Miriselkä**-nimisenä lounaasen päin ja päättyy lähelle Pohjanlahden pohjaisinta rantaa. Melkein likellä Dunasselän eteläistä päätä, Tornio- ja Tengelijokien yhtymäpaikassa, on **Mawajaksa**-niminen yksinäinen wuorenkuffula, jolla käypi joka vuosi Juhannuksen aikoina paljon matkustawaisia sekä omasta maasta että ulkomailtakin keski-yön aurinkoa katsomassa.

Tämä vuorenhuippu, 780 jalan = 230 metterin korkeinen, on nimittäin eteläisimpiä paikkoja Euroopassa, joissa aurinko näkyy kesäpäivän seisauksen aikana vuorokauden läpeensä; 2) **Kivalo-selkä**, joka lähtee Maanselästä hiukan pohjaispuolelta napapiiriä, kulkee ensin etelää kohden, kääntyy sitte kaarenmoisesti länteen ja päättyy liellä Remin kaupunkia Pohjanlahteen; 3) **Rainunselkä**, lähtee Maanselän festipaikeilta lieltä Wenäjän rajaa ja yhdyt, kiertäen länsipuolitse Dulujärwen, Suomen-selkään; 4) **Sotkamon-selkä**, alkaa Maanselästä noin kolme peninkulmaa pohjaispuolelta Miinaankiweä, kulkee jokseenkin samaa suuntaa Rainunselän kanssa ja yhdyt Sotkamon pitäjäässä Suomen-selkään; 5) **Suomen-selkä**, erkanee Maanselästä Miinaankiwen kohdalta ja kulkee ensin läntistä sittemmin lounaista ilman suuntaa kohden sekä päättyt jokseenkin matalana Siidepyhn niemeen Pohjanlahden rannalle. Tämä vuorenharju eroittaa Pohjanmaan Karjalasta, Sawosta, Hämeestä ja Satakunnasta; 6) **Salpaus-selkä**, saapi alkunsa Maanselästä Wenäjän Karjalassa, kulkee ensin etelää kohden Voimalanjärvelle asti, kääntyy sitte yht'äkkiä luoteesen päin Momanssiin, josta se, kätynsä lähellä Joensuun kaupunkia ja kääntäen suuntansa taas, fin etelää kohden, kiertää Saimaan wefistöä ja kulkee sitte läntistä ilman suuntaa läpi koko eteläisen Suomen sekä, tehtynsä käännöksen luoteesen, päättyt Pohjanlahteen hiukan eteläpuolella Porin kaupunkia.

Suomen-selän ja Salpaus-selän ympäröimä sijamaa on wefrikas yläkö, jonka läpi kulkewat vuoriharjut owat ikäänkuin yhdistys-siteinä mainittujen selänteiden välillä. Näitä vuoriharjuja on neljä: 1) **Karjalanselkä**, alkaa Suomen-selästä Kiantojärwen eteläpuolelta, kulkee kaakkoa kohden pitkin Pielisjärwen lounaista rannikkoa lähelle Joensuun kaupunkia, jonka seuđuilla se yhdyt Salpaus-selkään; 2) **Sawonselkä**, lähtee Suomen-selästä Mäkiöisten vuorilta ja yhdyt, kulkien suoraan etelää kohden, Wuohijärwen itäpuolella Salpaus-selkään; 3) **Hämeenselkä**, on Suomen-selästä Soinin vuorilla erottunsa jonkun matkaa Hämeen ja Satakunnan rajana ja kohtaa Salpaus-selänteen Kärkölän pitäjäässä; 4) **Satakunnanselkä**, joka Hämeen-kantaan keralla yhdistää Salpaus-selän ja Suomen-selän toisiinsa, saapi alkunsa Karwian kntkuloilta Suo-

menfelästä ja yhthy Salpausselkään Harjawallassa Kotemäenjoen eteläpuolella.

Paitti näitä pitempiä vuorenselännteitä ovat vielä seuraavat vuoriharjut merkittävät: 1) **Sataraselkä**, joka lähtee Satakunnan selän keskipaikoilta, kulkee **Watulanharjun** ja **Harjunharjun** nimillä kaakkoa kohden Tampereen kaupungin ohiitse sekä jatkuu **Kangasalanharjuna** yhä eteenpäin kunnes yhthy Hämeen selän eteläiseen päähän. Kangasalanharju on kuuluisa ihanista näkyaloistaan; 2) **Lohjanselkä**, eroaa Salpausselästä Hausjärven pitäjäässä ja päättyy, kulkien lounaista ilman suuntaa, Hankoniemeen; 3) **Äyräpäänselkä**, alkaa Salpausselästä Joutsenon pitäjäässä länsipuolelta Imatran putousta ja jatkuu, kulkien kaakkoista ilman suuntaa, rajan yli Wenäjälle; 4) **Punkaharju**, Puruveden ja Pihlajaveden välinen korkea ja kaitainen saari, on Suomen kenties luonnon-ihanin paikka, sillä niitä verrattoman kanniita näky-aloja Puruveden ja Pihlajaveden saarisille selille, läikkyville lainehille, ei liene tarjona awarammillakaan aloilla, koskapa ulkomaalaisetkin joukottain käyvät ihaillemaan Punkaharjun wiehättävää ympäristöä. Wastakohtana tälle luonnon-ihanuudelle ovat: 5) **Hämeen kangas**, pohjaisessa Satakunnassa ja 6) **Pohjan kangas** Pohjanmaan eteläisimmässä osassa, jotka molemmat ovat mitä kolkoimpia, syvimpiä saloja.

Suomen vuorijonot ovat yleensä hyvin vaihtelevan muotoisia. Ne kulkewat milloin tasaisina, kaitaisina harjuina, milloin lewenevät laajemmiksi ylängöiksi, milloin taas, jonkin esteen, esim. joen tai järwen eteen sattuesssa, katkeawat, kohotaksensa jälleen yhtä korkeiksi wieläpä korkeammiksikin esteen toisella puolella.

Korkeimmat kullulat kuskakin läänissä ovat: 1) Oulun läänissä: jo mainittu **Haldishof**, läänin pohjaisimmassa osassa Lapinmaassa. 2) Kuopion läänissä: **Pöllömäki** (840 jalkaa = 250 meetteriä korkea) Iisalmen pitäjäässä. 3) Mikkelin läänissä: **Kempinmäki** (800 jalkaa = 235 meetteriä korkea) Joutsan pitäjäässä Päijänteen itäpuolella. 4) Wiipurin läänissä: **Tschokinmäki** (?) Korpiselän kappelissa. 5) Waasan läänissä: **Konninmäki** (790 jalkaa = 230 meetteriä korkea) Hämeessä, liellä Syswäskylän kaupunkia. 6) Hämeen läänissä: **Tiirismaa** (750 jal-

kaa = 220 meetteriä korkea) Päijänteeseen eteläpuolella. 7) Turun läänissä: **Juhdinmäki** (500 jalkaa = 150 meetteriä korkea), laaja kangasmaa Itäisten itäpuolella. 8) Uudenmaan läänissä: **Kettunmäki** (390 jalkaa = 115 meetteriä korkea) koilliseen päin Elinmäen kirkolta.

Wesistöt. Kaikki maamme järvet ja joet jaetaan luonnollisten rajainsa mukaan viiteen wesikuntaan eli wesistöön, joiden nimet ovat: Pohjainen wesistö, Luoteinen wesistö, Lounainen wesistö, Keski-Suomen wesistö ja Sawo-Karjalan wesistö.

Pohjainen wesistö.

Tämä wesikunta rajoittuu etelässä Suolaselkään ja Saariselkään, lännessä ja pohjaisessa Norjan maahan sekä idässä Norjaan ja Wenäjään. Suurin järvi on **Inari** (415 jalkaa = 123 meetteriä ylempänä meren pintaa), johon laskee Peltotunturista tulewa **Ivalojohti**. Tästä joesta ruvettiin viime vuosikymmenen (1870) alkupuolella huuhtomaan kultaa, mikä työ näyttää kannattavan. Inarijärvi laskee wetensä **Baatsjoen** sekä muutamien Wenäjän puolella olevien järvien kautta Pohjaiseen jäämereen. Muista wesistä mainittakoon **Inarijohti**, joka lähtee Peltotunturista pohjaiseen päin, saapi sittemmin nimen **Tenojohti** ja laskee, faatuansa liijäseen etelästä päin tulewan **Utsjoen** sekä pohjaisesta tulewan **Skoarrejoen**, Norjan waltakunnassa olewaan Tenowuonoon.

Luoteinen wesistö.

Rajana lännessä on Pohjanlahti ja Ruotsi, pohjaisessa Lapintunturit, Suola- ja Saariselät, idässä Wenäjä ja etelässä sekä kaakossa Suomenselkä. Kaikki tämän wesikunnan tärkeimmät wedet, jotka ovat enimmäkseen jokia, laskevat Pohjanlahteen. Niinoastaan Kivaloselän alku-osan itäpuolella olewa **Kittajärwi** muutamain toisten pienempäin järvien kanssa juoksee itään päin Balteesen mereen. Tärkeimmät joet ovat: 1) **Könfämä-eno**, joka saapi alkunsa Suomen, Ruotsin ja Norjan rajojen yhtymäpaikassa olewasta **Kilpisjärwestä** ja nimitetään ala-juoksujaan **Muoniojoeksi**. Tämä laskee wetensä Ruotsista tulewaan **Torniojokeen**, johon pari peninkulmaa eteläpuolella napapiiriä yhtyy

wasemmalta tulewa lisähaara **Tengelijoki**. Torniojoki laskee Pohjanlahden pohjaisimpaan osaan. 2) **Kemijoki**, alkaa Korvainturista Takkunaoiven eteläpuolelta, juoksee ensin lounaasen päin, saapi oikealta Mattastunturista tulewan lisähaaran **Quirojoen** — johon vähää ennen Kemijokeen laskea tulee Törmäsvaarasta lähtewä lisähaara **Kitijenjoki** — kääntyy suoraan etelää kohden, kulkee **Kemijärwen** läpi ja, kohdattuansa Kiwaloselänteen, tekee äkkiä mutkan länteen päin, jota ilman suuntaa se wirtaa Rowaniemen kirkolle asti. Tästä yhtyy siihen Enontekiästä tulewa iso **Dunasjoki**, jonka perästä Kemijoki taas kääntää suunnansa lounatta kohden ja laskee wetensä pari peninkulmaa idempänä Torniojoen suuta Pohjanlahteen. Kemijoki on Suomen pisin wirta ja siitä saadaan vuosittain paljon mainion hyviä lohja. 3) **Simojoki**, lähtee **Simojärwestä** Kiwaloselän eteläpuolelta ja laskee, kulkien lounaista ilman suuntaa, Pohjanlahteen. 4) **Jijoki**, alkaa Siwaarasta Kainunselän pohjaisesta päästä, saapi oikealta wesiensä lisäksi **Viwojoen** ja juoksee noin kolme peninkulmaa Dulun kaupungin pohjaispuolella Pohjanlahden aaltoihin. 5) **Kiiminginjoki**, tulee Kainunselän pohjaisrinteeltä Puolangasta. 6) **Dulujoki**, mahtawa ja ryöppeä wirta, jonka kautta Kainunselän itäpuoliset suuret wedet pääsivät Pohjanlahteen. Näiden wesiin keskukseksi on iso **Dulujärwi** (410 jalkaa = 122 meetteriä korkeammalla meren pintaa), jonka Manamansalo jakaa **Niskajelkään** ja **Arjänselkään** ja johon laskee wesiä kahdelta suunnalta, koillisesta ja idästä. Koillisesta tulee **Syrnjälmen haara**, **Kiehimäjoen** kautta. Tällä suunnalla olewista järwistä mainittakoon: **Kiantajärwi**, **Wuokkijärwi**, **Syrnjärwi** ja **Kistijärwi**. Idästä laskee Dulujärween **Sotkamon haara**, jossa merkittävimmät järwet owat: **Ventuanjärwi**, **Dutojärwi**, **Kiimasjärwi** ja **Muasjärwi**. Tämän haaran wedet laskevat **Koivu-** ja **Ummänselkettä** myöten **Arjänselkään**. Waikka Dulujoki on hywin koskinen, suljetetaan sitä myöten kuitenkin weneisjä paljon sijamaan tawaraa, etenkin terwaa, Duluum. Suurimmat kosket mainitusja joessa owat: **Niskakoski**, **Pyhäkoski** (lähes 200 jalkaa = 60 meetteriä korkea ja 15 wirstan pituinen) ja **Merikoski**. Tästäkin joesta saadaan lohja. 7) **Siifajoki**, lähtee Suomen selän pohjaiselta rinteeltä

Saarestenmäeltä ja saapi vasemmalta **Isolamujärvestä** tulewan lisähaaran **Lamujoen** sekä juoksee luoteista ilman suuntaa Pohjanlahteen. 8) **Pyhäjoki**, alkaa Suomenselän pohjaispuolelta **Pyhäjärvestä**. 9) **Kalajoki** on Oulun läänin eteläisin suurempi virta. 10) **Leštijoki**, saapi alkunsa **Leštijärvestä**. 11) **Perhonjoki**, tulee Perhon pitäjäästä ja laskee Pohjanlahteen Koffolan kaupungin koillispuolelle. 12) **Ahtävänjoki**, alkaa **Piivonlähteestä** Soinin vuorilta ja laskee, kulettuansa **Alajärwen**, **Lappajärwen** ja **Swijärwen** läpi, likellä Pietarsaaren kaupunkia Pohjanlahteen. 13) **Lapuanjoki**, Alavudelta, kulkee **Kuortanejärwen** läpi ja laskee mereen Uudenkaarlepyyn luoteispuolella. 14) **Kyrönjoki** on suurin virta eteläisellä Pohjanmaalla, jonka oikeanpuolista, Suomenselältä lähtevää, alkuhaaraa kutsutaan **Seinäjoeksi** ja vasemmanpuolista, Pohjankankaalta tulevaa, ensin **Kauhajoeksi** ja sitten **Ilmajoeksi**. Tämä virta laskee Pohjanlahteen Merenkurkun kohdalla.

Lounainen wesiistö.

Pohjaisessa ja luoteessa on rajana Suomenselkä, idässä Hämeen- ja Kaakossa Pohjan- ja Suomenselkä. Tämän wesiistön wedet laskevat Pohjanlahden etelä-osaan n. s. Raumanmereen ja Itämereen. Enimmät niistä yhtyvät Tampereen kaupungin lounaispuolella olewassa pienenisessä **Pyhäjärwessä**, joka siis on tämän wesiistön keskusjärwi. Pyhäjärween tulee wesiä kahdelta suunnalta, pohjaisesta ja idästä. **Pohjaisesta** tulee: 1) **Ätsäriin haara**, jonka wedet saawat alkunsa Soinin vuorten eteläisiltä rinteiltä. Tärkeimmät järwet ja joet ovat: **Ätsäri**, **Toiweesi**, **Wasikiweesi**, **Wisuweesi** ja **Tarjanneweesi**, johon tulee pohjaisesta 2) **Pihlajakaweden haara**, jonka yhdyttyä Tarjanne laskee **Sotkanselkään**. 3) **Keurun haara**, jossa isoin järwi on **Keurunselkä**, joka laskee **Mäntänkosken** kautta **Kuoreweteen**. Tämä taas laskee **Melafenkosken** kautta edellä mainittuun **Sotkanselkään**, josta wedet juoksevat **Wilppulankoskea** myöten **Kuoreweteen**, mistä ne taas **Murolenkoski** kulettaa **Wankoweteen**, jonka läwitse kuljettuansa ne wihdoin tulewat isoon **Mänsijärween**, joka on suurin järwi tässä wesiistössä (314 jalkaa = 93 meetteriä korkeammalla meren

pintaa). Näsjärvestä laskevat vedet **Tammerkosken** kautta Pyhäjärveen. — **Idästä** tulee Pyhäjärveen wesiä myöskin kolmelta haaralta: 1) **Vängelmän haaralta**, johon kuuluvat seuraavat järwet ja joet: **Vängelmävesi**, joka juoksee **Kaiwannonkanavan** ja **Koinejärven** kautta **Mallasweteen**, mihin vielä idästä tulee **Pälkänewesi Kostionvirtaa** myöten, 2) **Sauhon haaralta**, jonka vedet saavat alkunsa Hämeenfelällä olevasta **Lummenejärvestä**, mistä ne kulkewat **Wesijakojärwen**, **Luopioisen** ja **Sauhonjärwen** kautta; edellä mainittuun **Mallasweteen**. **Mallaswesi** laskee **Wälkeakosken** kautta **Nautunjelkään**, joka on tämän hunnä seuraawan haaran yhythmäpaikka; 3) **Wanajan haaralta**, mikä alkaa **Pääjärvestä** Lammin pitäjäässä, saa lisäwettä **Salpausfelänteellä** olevasta **Lopenjärvestä**, kulkee useampain pienten järwien kautta **Wananjelkään**, josta se laskee äsken mainittuun **Nautunjelkään**. Tästä laskevat vedet **Kuoffalankosken**, **Wesilahden** järwien ja **Sorwanselän** kautta Pyhäjärveen. — Pohjaisen ja itäisen haaran tässä yhytyneet vedet laskevat **Kofianvirtaa** myöten **Kuloweteen**, johon vielä pohjaisesta tulee lisäwettä **Aurerejärvestä** ja **Kyrösjärvestä Kyröskosken** kautta. **Kulowedestä** juoksewat vedet **Nautaweteen** ja siitä **Wammaskosken** kautta **Piekoweteen**, josta alkaa kalainen **Kokemäenjoki**. Tämä joki wirtaa ensin lounatta kohden, mutta saatunsa lisäkseen **Tammelasta** alkawan **Voimijoen**, kääntää se äkkiä suuntansa luoteesen päin, kattaisee **Salpausfelän Kiettareenkoskessa** ja laskee wetsensä mereen **Porin** kaupungin pohjaispuolella.

Kokemäenjoen eteläpuolella laskee **Pohjanlahteen** ihosta **Pyhäjärvestä** tulewa **Surajoki**, johon puolimatikalla yhyty **Köyliöjärvestä** tulewa **Köyliönjoki**. **Turun** kaupungin läpi laskee **Itämereen** **Aurajoki**. **Pari** penintulmaa **Aurajoen** suusta itään päin laskee **Itämereen** **Someronjärvestä** tulewa **Paimionjoki**. **Lohjanselän** luoteisjella puolella olevasta **Lohjanjärvestä** juoksee **Lohjanjoki** **Suomenlahteen**.

Keski-Suomen wesiistö.

Rajana pohjaisessa on **Suomenselkä**, idässä **Sawonselkä**, osa **Salpausfelkää** ja **Ayräpäänselkä**, sekä lännessä **Lohjanselkä** ja **Hä-**

meensellä. Wedet juoksevat Suomenlahteen. Sisämaan vesien keskusjärvi on 12 peninkulmaa pitkä **Päijänne** (260 jalkaa = 77 meetteriä meren pintaa korkeammalla), johon tulee wesiä neljältä suunnalta, pohjaisesta, idästä, etelästä ja lännestä. — **Pohjaisesta**: 1) **Saarijärwen haara**, jonka suurimmat järvet **Kars-tulanjärvi** ja **Saarijärwi** laskevat **Naarasfosken** kautta **Kuhnamoon**, johon tulee **Waasan** läänin pohjaiselta rajalta alkawa 2) **Wiitasaaren haara**. Suurin järvi tässä wesiäkosssa, on 6 peninkulmaa pitkä kalakas **Keitele**, jonka **Matilanvirta** jakaa ylä- ja ala-Keiteleeseen ja johon itseensä tulee wettä kahdelta haaralta: a) **Kiwijärwen haarasta**, johon kuulun **Kiwijärwi** ja **Wuosi-järwi** sekä b) **Pihtiputaan haarasta**, jossa mainittawimmat jär-wet ovat **Alwejärwi** ja **Kolimajärwi**. Keiteleestä juoksevat we-det edellä mainittuun **Kuhnamoon**, josta ne pauhaawat **Kuusaan-foskea** myöten wäjäiseen **Saraweteen** laukaan kirkon kohdalle. Täähän tulee koillisesta päin 3) **Kantalammin haara**, jonka we-det saawat alkunsa **Suomenselän** ja **Sawonselän** yhtymäpaikasta. Suurimmat järvet tässä haarassa ovat: **Pielawesi**, **Milakkawesi**, **Ziswesi**, **Konnewesi** ja **Kynsiwesi**, josta wiimemainitusta jär-westä wedet laskevat **Tarwaalanfosken** kautta **Saraweteen**. Sarawedestä laskevat yhtyneet wedet **Kuhankosken**, **Leppäweden** ja **Saapakosken** kautta **Päijänteeseen**. — **Idästä**: **Sysmän haara**, jonka wedet tulewat aina **Sawonselän** läntisiltä rinteiltä ja las-kewat **Tainiowirtaa** myöten **Päijänteeseen**. Tärkeimmät wedet ovat: **Kyhewesi**, joka laskee **Lawikosken** kautta isoon **Puulawe-teen**, josta **Käläfoski** kuljettaa wedet **Suonteenjärween**, mistä taas **Wihurinkoski** wiepi ne **Zääsjärween**. Tästä laskevat ne **Kos-kipään** ja edellä mainitun **Tainiowirran** kautta **Päijänteeseen**. — **Etelästä** tulee **Päijänteeseen** wettä **Wesijärwestä** **Wääshynjoen** kautta. — **Länneestä** saapuu lisäwettä **Lummene-** ja **Wesijako-järwistä** **Arrafoskea** myöten sekä **Petäjäweden** haarasta **Zäm-jänjokea** myöten.

Päijänteeseen kokoontuneet wedet laskevat **Kalkkistenfosken** kautta **Knotsalaisjärween**, josta **Kymenjoki** alkaa. Tämä pau-haa ensin **Jyrängönkoskena** **Heinolan** kaupungin luona ja saapi fitte lisäkseen koillisesta tulewan **Mäntyharjun haaran**, jossa suu-

rimmat järwet ovat **Juolawesi** ja **Kewelijärwi**. Etempänä laskee Kymenjokeen vielä pohjaisesta tulewa **Suohijärwi** ja idästä päin Salpausselän pohjaisrinteeltä Klemiltä alkawa **Wallealan haara**, joiden yhdyttyä Kymenjoki kattaisee Salpausselän **Keltinkoskena**, kapenee vielä sittemmin **Anjalankoskeksi**, jakaantuu kahdeksi haaraksi, joiden välillä on iso Pyhtäänsaari, ja purkaa wetensä Suomenlahteen wiidestä suuhaarasta, joista itäisimmässä on **Korkeakoski**.

Muista tähän wesiin kuuluwista wesiästä mainittakoon: **Wantaanjoki**, joka alkaa Salpausselän ja Lohjanselän yhtymäpaikasta ja laskee noin puoli peninkulmaa koilliseen päin Helsingistä Suomenlahteen, **Porwoonjoki**, joka tulee Wessijärwen läheltä ja laskee mereen Porwoon kaupungin läpi sekä **Siestarjoki**, joka on rajana Wenäjää vastaan.

Sawo-Karjalan wesiä.

Tähän wesiin kuuluwat Suomenmaan suurimmat järwet, jotka laskevat wetensä **Laatokkaan**. Ainoastaan muutamit itäisimmän rajaseudun wesiä juoksewat Wenäjän maalle Oneganjärween. Wesiä rajat ovat: pohjaisessa Suomensellä, idässä Wenäjä, etelässä Uhräpäänsellä sekä Salpaussellä ja lännessä Sawonsellä. Enimmät wedet kokoontuwa „tuhatsaariseen“ **Saimaaseen** (256 jalkaa = 76 meetteriä ylempänä meren pintaa), joka hynnä **Saukiwesi** ovat tämän wesiä keskusjärwet. Saukiweteen tulee wesiä kahdelta suunnalta, luoteesta ja koillisesta.

Luoteesta: 1) **Sisalmen haara**, jonka wedet lähtewät Saarestenmäeltä Suomenselän ja Rainunselän yhtymäpaikoilta ja kokoontuwa ensin **Poroweteen** Sisalmen pitäjäässä. Tähän tulee wettä kolmelta haaralta: luoteesta **Kiuruweden haara Kihlojalmen** kautta, pohjaisesta useampia pieniä järwiä **Koljonwirran** ja **Sisalmen** kautta sekä koillisesta **Rutakon haara Paloistenkosken** kautta. Porowesi juoksee **Peltojalmen** ja **Kerkonkanawan** kautta **Oukiweteen** ja siitä **Wiantokosken** (sekä kanawan) kautta **Maaninkaweteen**, josta taas **Kuokowirtaa** (nykyään kanawaa) myöten suureen **Kallaweteen** (275 jalkaa = 82 meetteriä korkeammalla meren pintaa), jonka **Toivalansalmi** jakaa ylä- ja ala-Kallawe-

eten. Tähän laskee 2) **Milsiän haara**, joka saapi alkunsa Dulun läänissä olevasta **Laafajärvestä**. Milsiän haaraan kuuluvista vesistä ovat merkittävimmät: **Sywäri**, **Wuotjärwi**, **Sulkafoski**, **Muurusvesi** ja **Juurusvesi**, joka wiimmemainittu laskee **Zännewirtaa** myöten **Kallaweteen**. Tämä laskee **Haukiweteen** kahta eri tietä, kahden puolen suuren **Soisalon** saaren. Länsipuolisessa juoksussa laskevat **Kallaweden** vedet **Wuotosalmen** kautta **Koirusweteen**, siitä **Konnuskoskea** myöten **Unnuffaweteen** ja siitä **wihdoin** **Markauskosken** kautta **Mimisweteen**, jossi nimitetään **Haukiweden** luoteista osaa. Itäpuolisessa juoksussaan taas laskee **Kallawesi** ensin **Suwaweteen**, ja siitä **Karwionkoskea** myöten **Kermanselkään**, johon **Karwion** yläpuolella tulee pohjaisesta **Juujärwi** ja **Kaawin** vedet **Palokinkosken** kautta. **Kermanselkä** laskee **Kermakosken** kautta **Joutsenweteen**, joka on yhteydessä **Mimisweden** keralla.

Koillisesta: Pielisjärwen haara, jossa suurin järwi on 9 penintulman pituinen **Pielisjärwi** (305 jalkaa = 90 meetteriä ylempänä meren pintaa). Tähän tulee wettä myöskin **Wenäjän** rajan takaa **Kieksan** järwistä, joiden vedet laskevat **Kieksanjokea** myöten **Suomen** puolella olemaan **Panajärween**, johon **Möntönwaaran** länsipuolelta tulee **Jonserinjärwi**. **Kaakosta** päin juoksee **Pielisjärwen** eteläisimpään osaan **Mufaweteen** **Koitajoki**, joka tuopi wettä **Korpiselän** pitäjäästä **Tolwajärvestä** ja **Wiifinselästä** sekä **Blomantsin** pitäjäästä **Melaselästä**, **Nuorajärvestä** ja **Koitereesta**. **Pielisjärwi** laskee **Pielisjokea** myöten **Pyhäselkään**, johon tulee pohjaisesta **Karjalanselän** länsipuolelta **Höytiäinen**. **Pyhäselkä** on yhteydessä **Oriweden** kanssa, johon pohjaisesta, **Höytiäisen** länsipuolelta, laskee **Wiinijärwi** **Komperonjoen** kautta ja etelästä **Pyhäjärwi** **Buhosjenkanawan** kautta. **Oriwesi** laskee lewettä **Oriwirtaa** myöten **Enonweteen**, josta vedet **Joutsenweden** ja **Mimisweden** kautta tulewat **Haukiweteen**. **Haukiwesi** laskee **Saapasalmen** ja **Kyrönsalmen** kautta **Sawonlinnan** ohitse **Pihlajaweteen**, johon koillisesta kirtas **Purnwesi** juoksee **Punkaharjun** kahdenpuolen olewain **Tuunan-** ja **Punkasalmien** kautta. **Pihlajawesi** laskee **Puumalansalmen** kautta war-

sinaiseen Saimaaseen, johon vielä luoteesta saapuvat **Quonteri-järven** vedet.

Kaikki Saimaaseen kokoontuneet vedet laskevat **Wuossenvirtaa** myöten Vaatokkaan. Tämä virta taittaa **Imatrankoskessa**, joka on Euroopan suurimpia vedenputouksia (114 jalkaa = 33 meetteriä korkea ja 140 jalkaa = 41 meetteriä leveä), Salpausselän, lewenee muutamissa paikoin isoiksi järviksi ja laskee wetsensä kahta eri tietä Vaatokkaan. Toinen Wuossjen haara laskee wiimemainittuun järveen kahdella suulla lähellä Kätkisalmen kaupunkia, jota vastoin toinen, eteläisempi ja isompi tulee siihen **Suwantojärven** kautta pari peninkulmaa pohjaisempaan Wenäjän rajaa.

Tähän wesiistöön kuuluu vielä: 1) **Jänisjärwi**, joka laskee **Päskelänjokea** myöten Vaatokkaan. Jänisjärveen tulee wettä **Loitimojärwestä Suurtajokea** myöten; 2) **Voimalanjärwi**, joka juoksee Vaatokkaan **Ulfjunjoen** kautta ja 3) **Suojärwi**, jonka vedet menewät Wenäjälle Oneganjärveen.

Kun enimmäkseen Suomen wirroista ovat koskiansa ja putouksiansa wuoksi sopimattomia laiwain kulkemiselle, on tätä hankaluutta koetettu johonkin määrin poistaa kanawain kairwamisella. Tärkeimmät kanawalaitokset ovat: 1) **Saimaankanawa**, joka on kairwettu Saimaan eteläisimmästä osasta Salpausselän poikki kaakoon päin Suomenweden pohjaan, eli Wiipurinlahteen. Tämä on maamme suurin ja tärkein kanawa, jossa on 28 sulkulaitosta. Se on lähes 5 Suomen peninkulman pituinen ja kulkee Ruija-maanjärven, Juustilanjoen ja Juustilan järven kautta. Saimaankanawan kautta on suurin osa Sawo-Karjalan wesiistöä yhteydessä Suomenlahden kanssa. 2) **Pielisenkanawaa** myöten päästään isoista Pielisjärwestä laivoilla kulkemaan Pyhäselkään, josta on luonnollinen laiwareitti Saimaaseen. Tämä kanawa on viime wuossina kairwettu koskisen Pielisjoen putouksien ohitse ja siinä on 9 sulkulaitosta. 3) **Konnuksenkanawa** ja 4) **Taipalentanawa** yhdistäwät Kallaweden Saimaaseen. 5) **Ahlonlahden-** ja 6) **Nerkonkanawain** kautta ovat pohjais-Sawon vedet yhdistyksessä Kallaweden kanssa. 7) **Wesijärven** eli **Wääksynkanawa** tekee laiwakulun mahdolliseksi Päijänteen ympäristön ja Lahden kaupun palan välillä. 8) **Kuokkalan-** ja 9) **Wälkeakoskenkanawain** kautta

fuljetaan Lounaisen weskistön itäisestä haarasta Pyhäjärween. 10) **Murolenkanawa** on kaimettu Kuoweden ja Wankoweden wälille. 11) **Ämmän-** eli **Rajaaninfanawa**, joka kulkee Ämmänkosken siwuitse Sotkamou järwistä Dulujärwelle.

Ilmanlaatu ja elinkeinot. Kun maamme asema on niin ylhäällä pohjaisessa, seuraa siitä, että ilma ylimalkain on kylmänpuolinen, ja kun se ei ole minkään waltameren läheisyydessä, joka lämpö määrää tasailisi, on lämmön-määrä eri vuoden-aikoina hywin erilainen. Talwet owat pitkät ja kylmät. Wälistä jäätyy elohopea lämpömittarissa, josta tiedämme, että silloin on vähintäänkin 40° C. pakkainen. Kesällä taas nousee kuumuus wäliin yli 30° . Kuitenkin on tähän katsoen suuri eroitus maamme pohjaisimman ja eteläsimman osan wälillä. Etelä-Suomessa kestää talwea noin 5 tahi 6 kuukautta, jota wastoin mamme pohjaisin osa pyshy lumen peittämänä 9 kuukautta wuoteensa. Pisin päivä Utsjoella kestää lähes 2 kuukautta, mutta maan etelä-osassa on sen pituus $18\frac{1}{2}$ tuntia. Wuoden keskilämpö on etelässä $+4\frac{1}{2}^{\circ}$, pohjaisessa $-2\frac{1}{2}^{\circ}$. Waltameren etäisyys vaikuttaa myöskin wuotuisen sademäärään, joka merien rantamailla on paljoa suurempi kuin meillä. Wuotuisen sateentulon korkeus on Suomessa noin 20 tuumaa = 500 millimeetteriä. — Maanwiljelykselle wahingolista ilmanlaadun kowuutta on viime aikoina ruwettu innokkaasti lauhduttamaan soiden kuiwaamisella ja korpien raiwaamisella, joten nämä warfinaiset „hallan pesät“ owat paikoin muuttuneet tuottawiksi wiljelyksmaiksi. Wuuten on ilma yleensä puhdas ja raitis, jonka tähden suurempia kulkutanteja tawallisesti liikkuu ainoastaan katowuosina, jolloin niihin syynä on terweellisen ruoan puute.

Suomenmaan asukasten tärkeimmät elinkeinot owat: maanwiljelys, karjanhoito, kalastus, metsänhoito, metsästyys, metallinwalmistus, teollisuus ja kaupankäynti. Uusilla wapaamielisisillä elinkeino-asetuksilla koetetaan edistää niiden waurastumista. Seuraawassa tarkastamme erikseen kutakin äsken mainituista elinkeinoista.

1) **Maanwiljelys** saa kieltämättä ensimmäisen sijan kansamme elinkeinojen joukossa, sillä n. s. yhteisen kansan pyrinnöt rajoittuwat melkein yksinomaisesti tämän ynnä sen liikeisessä yh-

tehdessä olevan karjanhoidon harjoittamiseen. Säätyhenkilöt ovat aina viimeisiin vuosikymmeniin saakka pitäneet maanviljelystoumia halpoina, mutta nykyään, kun maanviljelysasioita on meidänkin maassamme ruwettu käntännöllisyyden ohessa tieteellisesti tutkimaan, alkavat he yhä lukuisammasti antautua tätä kansallista elinkeinoa edistämään. Hallituksen puolelta koetetaan maanviljelystä waurastuttaa ja saattaa ajanmukaiselle kannalle antamalla valkintoja semmoisille henkilöille, jotka yhdessä tahi toisessa kohden ovat osoittaneet innokkaampaa asian harrastusta. Jotta kansalla olisi tilaisuutta nähdä ja oppia uudemman-aikaisista maanviljelyksen menoa ja jotta sen nuorukaiset voisivat saada myöskin tieteellistä perustusta tulewalle elinkeinolle, ylläpitää hallitus nykyään 8 maanviljelyskoulua ja kaksi korkeampaa oppilaitosta maanviljelyksen neuwojen valmistamista warten. Maanviljelyskoulut ovat: **Söderfulla** Uudenmaan läänissä, **Pirilä** Turun ja Porin läänissä, **Otawa** Mikkelin läänissä, **Lewänen** Kuopion läänissä, **Tarwaala** ja **Korsholma** Waasan läänissä sekä **Koivikko** ja **Jokisaari** Oulun läänissä. Maanviljelysopistoja on **Kurkijoella** Wiipurin läänissä ja **Mustialassa** Hämeen läänissä. Wiimemainitun opiston ylä-osastoa sopii pitää nykyään maamme maanviljelys-akatemia.

Ne wiljanlajit, joita maassamme enimmänsä wiljellään ovat: ruis, ohra, kaura ja tattari. Behuää, joka menestyykin ainoastaan Suomen eteläisessä osassa, wiljellään vähemmässä määrässä. Kutiin wiljelemistä ei myöskin voida ilmanalan kylmyyden tähden harjoittaa maan pohjaisimmasa osassa, waan ohraa kaswatetaan pohjaiseen päin aina Inarijärwen ranteille asti. Kaikkein ylimpänä pohjaisessa ei mikään wiljanlaatu ota menestymisenä. Enimmästi ja yleisimmästi wiljellään Suomessa ruista, joka elonlaatu onkin pidettävä kansamme tärkeimpänä elatukseena. Se menestyykin kylmässä maassamme paremmin kuin useat muut wiljanlajit.

Ohra menestyy sateisempina ja lämpiminä kesinä ja on se tärkeä wilja meidän yleiseen raakaperäisissä wiljelysmaissamme, sillä se tarwitsee vähemmän maan wäkeä, jonka tähden sitä, kun wiljelystapa vielä enimmäkseen on kolmijakoinen, kylwetään pel-

toa lannoittamatta hynnettyyn rukiin sänkeen. — Kauraa kasvatetaan koti-eläimiä, varsinkin hevosta warten, mutta itä-Suomesa tehdään siitä ruisjauhojen kanssa myöskin leivää, joka wereksenä on hywinkein maukasta. Ohran kanssa sekoitettuna kutsutaan kauraa sekaliksi, jota wiljellään maan itä-osassa. — Tattari on hywin hallan-arka, jonka wuoksi se harwoina wuosina säästyy kylmämättä, mutta silloin kun sen onnistuu päästä pakkaisen käsistä, antaa se warsin runsaan sadon, jonka tähden kansa sanookin: „Tattari taloksi tekee, tattari talottomaksi.“ Sitä wiljellään useimmin kaskeissa ja käytetään pää-asiallisesti rhyneiksi.

Baitsi ylempänä lueteltuja wiljanlajeja, kasvatetaan Suomesa useammanlaatuisia juuri- ja palkokasveja, joista yleisemmin tawattawat ovat: potaatit eli maaperunat, nauriit, lantut, herneet ja paput. Ensinmainituita, potaatteja, wiljellään nykyään jo jotenkin runsaassa määrässä ja niiden tärkeyttä warsinaiten wiljakasvien rinnalla ei voida lii'an suureksi arwata. Niitä ei käytetä ainoastaan ihmisten rawinnoiksi, waan myöskin suuressa määrässä koti-eläinten ruoaksi wiljan sijasta, mikä tawallisesti on paljoa kalliimpaa. — Nauriita kylwetään myös, etenkin itä-Suomesa, runsaasti ja käytetään enin osa niistä koti-eläinten talwiruoaksi. Niitä kasvatetaan tawallisesti metsämaisissa. — Wähemmän hoidetaan lanttuja, jotka waativat wäkewää ja kosteanpuolista maata sekä kastelemista. Näitä pidetäänkin jo rhytimaakasweina. — Palkokasveja, herneitä ja papuja, on nykyisempinä wuosikymmennä ruwettu enemmän wiljelemään niiden erittäin woimakasten rehu-aineiden tähden, joita näiden kasvien warvista saadaan. Hedelmät tietysti käytetään ihmisten ruoaksi.

Rhytimaakasweina wiljelewät talonpojat parhaastaan humaloita, kaalia, sipulia ja tupakkaa, näistäkin ainoastaan wiimemäinittua jommoisesfakiin määrässä. Wuuten voidaan yleensä sanoa, että rhytimaan- ja puutarhanhoito eiwät vielä ole päässeet juurtumaan talonpoikaisiin maanwiljelijöihin, sillä he pitäwät mainituita laitoksia yksinomaisesti herraskartanoille kuuluwina hhödyttöminä leikkikenttinä. Tosin ei kylmä ilmanalamme sallikaan tähän katsoen päästä mihinkään loistawuuteen, mutta haluttomuus ja asian hynnärtämättömyys saattawat sen edistymiselle suurempia

esteitä kuin luonto. Hedelmäpuut eivät tahdo menestyä muualla kuin maan eteläisessä osassa, sielläkin ainoastaan muutamat lajit. Niistä mainittakoon omena-, kirsimarja-, pääruna- ja luumupuut. Sitä vastoin kasvaa meidän metsissämme paljon ja monenlaatuisia marjoja, jotka koettavat palkita hedelmäpuiden puutetta. Mansikoita, mustikoita, puolukoita, mesimarjoja ja wakupukkoita kasvaa maassamme kosolta. Vieläpä suotkin tahtovat tässä kohden olla anteliaita, sillä soillahan kasvaa tuo mehuisa lassa, jota raaempana nimitetään muurameksi.

Muista Suomessa wiljeltävistä kasveista mainittakoon vielä pellamas ja liina eli hamppu, joita kasvatetaan waatteiden valmistamista warten. Edellinen näistä menestyy parahiten keskisäämeessä, mutta sitä wiljellään melkein jokaisessa maamme paikkakunnassa paitsi sen pohjaisemmissa osissa. Täikimmäistä kasvatetaan myös hywin yleisesti.

Niittyjen hoito on vielä yleensä huonolla kannalla, sillä kausa, muusta muokkaamisesta ja lannoittamisesta puhumattakaan, ei enimmäkseen tahdo niittyihin mitään kylwää, waan ainoastaan niittää. Kuitenkin ovat muutamat jo ottaneet noudattaaksensa maanwiljelysnewojain kehoituksia ja suurempain kartanoiden omistajain esimerkkiä niittywiljelyksen suhteen. Yhä useammat alkawat kyntää ja lannoittaa niittyjäänsä sekä edistää niiden heinäkaswua kylwyksiemenillä.

2) **Karjanhoito** on myöskin erittäin tärkeä Suomalaisten elinkeino, sillä paitsi sitä suurta ja monenpuolista hyötyä, mitä se itsestään tuottaa, käwisi maanwiljelys maassamme karjanhoidotta melkein mahdottomaksi. Peltojen lannoitus toimitetaan näet melkein yksinomaisesti karjanhoidon avulla, sillä luonnollisia lantawaroja löythy maassamme tuikei wähän. Suomutaa wedetään kuitenkin useissa paikoin pelloille lannaksi, mutta sitä ei kaikin paikoin saadaakaan ja niissäkin paikoin, joissa sen saanti on helpompaa, ei se ole semmoisenaan oikein kelpowollista, waan täytyy sitä hapattaa lannan seassa. Karjantuotteet muutoin ovat sydänmaiden maanwiljelijöillä melkein yksinomaisena särwin-aineena. Mutta waitka Suomalaiset itse tarwitsewat suuren osan karjansa tuotteista, ovat karja ynnä sen antimet erittäin tärkeitä wienti-

tavaroita. Ulkomaille, etenkin Venäjälle, wiedään maastamme vuosittain paljon woita, juustoa, karjaa ja hewosia. Hallitus edistää myös karjanhoitoa antaen palkinnoita sekä hyvästi hoide-
tuista nauta-eläimistä ja niiden tuotteista että etenkin riwakoista hewosista. Kaikkien koti-eläin-rotujen parantamista warten tuodaan hallituksen toimesta vuosittain maahamme hyviä ulkomaalaisia siitos-eläimiä. Meijeri- ja karjakkokoulut, kiertävät karjakot, meijerinäyttelyt, waltiomeijeristit, ysfityiset hewoisystäväseurat y. m. laitokset osoittanewat tarpeeksi, että tämän elinkeinon waurastumisesta pidetään huolta ja että tällä alalla edistytään.

Suomalaiusten tärkeimmät koti-eläimet owat: nauta-eläimet, lampaat, hewoset (ne owat parhaita Karjalassa ja Sawossa), wuohet, si'at, koirat, kuanat, hanhet ja kyyhkyset. Maamme lounaissa osassa hoidetaan paikoin myöskin mehiläisiä. Lappalais-
ten arwoisin koti-eläin on poro, joka käytkää ruoakseen n. s. peuranjäkälää ja on sentähden helppo hoitaa. Nauta-eläimiä eiwät Lappalaiset yleensä pidä, sillä niiden elatus tulişi heille pitkän talwen tähden warsin waiwaloiseksi.

3) **Kalastusta** harjoitetaan sekä meren rannikoilla että sisämaan järwissä ja jo'issa. Merestä pyydetään etenkin silakoita ja hailia. Sisämaan järwien tawalliset kalat owat: ahwen, hauki, kiiski, kaha, kuore, lahua, made, muje, siika, särki ja säyne. Muutamista järwistä saadaan myöskin ankeriaita ja muutamista jo'ista krapuja. Pohjanmaan sekä jossakin määrin muidentkin maakuntain jo'ista saadaan paljon lohia. Kalanpyynti on paikoin merensaariston asukasten paras elinkeino. Ylimalkain voidaan sanoa, että kalastus säästää paljon karjantuotteiden kotona kulutusta, sillä kalat owat warsin kelwollisia särpimeksi. Mutta niiden saalis, etenkin järwistä, käyppi wuosi wuodelta aina niukemmaksi, johon syynä lienee järjetön kalanpyyntitapa. Enemmän kaloja näet pyydetään ja saadaan juuri niiden kutu-aikana ja wähää ennen sitä. Tätä luonnottomuutta sekä pyyntikalujen liifanaista tiheyttä on hallitus koettanut asetukfilla estää, mutta näitä asetukfia ei säännöllisesti seurata.

4) **Metsänhoito** on maassamme vielä yleensä warsin huonolla kanalla, waikka metsäntuotteet owat hyvässä arwossa ja

niiden ulkomaille wientä tuottaa vuosittain monta miljoonaa markkaa. Ainoastaan ruunun metsiä hoidetaan jonkunlaisella huolella, jota vastoin enimpäin yksityisten metsänhoitoa woipi suorastaan janoa metsänhaastautukseksi. Seurauksia metsän tuhlauksesta alkaakin jo paikoittain ilmaantua arweluttavassa määrässä. Useissa rantamaiden paikkakunnissa ei metsiä enää löydy tärkeimmiksi tarpeiksikaan, waan asukasten täytyy hankkia sekä rakennusaineet että polttopuut 10 jopa 20 peninkulman takaa. Hallitus on tosin koettanut la'eilla ehkäistä järjetöntä metsäin hävittämistä kieltämällä melkein kokonaan tuon turmiollisen kaskewiljelyksen, mutta kun kansa yleensä ei vielä käsitä metsänhoidon tärkeyttä ja kun kaskewiljelys on kansaamme jo itivanhoista ajoista juurtunut tapa, niin harjoitetaan sitä vielä jokseenkin yleisesti. Myöskin useat tukki-asioitsijat owat edistäneet metsäin hävittämistä siten, että owat ostamistaan metsistä myöneet tai hankuuttaneet kaikki hienommatkin puut. Tällä tavoin on suuri osa keski-Suomen entisiä suuria ja rikkaita puumetsiä joutunut alastomiksi kankaiksi.

Maamme metsäisimmät seudut owat nykyään pitkin Wenäjän rajaa Laatokan merestä alkaen pohjaiseen päin aina Lapinmaahan saakka eli pohjais-Karjalan itäinen osa ja pohjaisen Pohjanmaan sisäiset seudut. Siellä löytyy vielä suuria maa-aloja, joissa kasvaa miljoonittain isoja honkapuita, joita sieltä vuosittain uitetaan sadoin tuhansin alempana, meren kanssa liike-yhteydessä olewissa sahoissa sahattawiksi ja ulkomaille lähetettawiksi. Dulujärwen ympäristön metsistä poltetaan paljon terwaa, joka sitte tynnyreihin laskettuna kuljetetaan wenheissä pitkin koskista Dulujokea myöten Duluuun ja sieltä ulkomaille.

Suomen metsäin tärkeimmät puulajit owat: petäjä (hokka), koiwu, kuusi, leppä, haapa, pihlaja, tuomi, paju, raita ja kataja. Muutamissa paikoin, etenkin maan etelä-osassa, kasvaa myöskin niinipuu, waahteri, tammi ja lehtikuusi.

5) **Metsästäys** oli entisinä aikoina hywinkin tärkeä Suomalaisen elinkeino, mutta nykyään alkaa metsänriista, osaksi maan tiheämmän asutuksen osaksi sopimattoman pyhntötawan ja ajan tähden, wähetä. Hyödyllisten metsä-eläinten wähenemistä koettaa

hallitus estää rauhoituslailla ja yksityiset metsästysseuroilla, waan luvatonta metsästystä harjoitetaan kuitenkin jommoisesfatin määräsä warsinfin maan itäisissä ja pohjaisissa osissa, joissa muutoin riistaa on enimmän saatavana. Wahingollisten peto-eläinten häwitämistä taas edistää hallitus ja yksityiset kunnat n. s. tapporahojen antamisella. Mutta waikka metsänriista yleensä onkin wähenemään päin, wiedään kuitenkin itä- ja pohjais-Suomesta wuosittain paljon metsälintuja ja pienempäin metsä-eläinten nahkoja ulkomaille. Meren saariston asukkaille on kalastuksen ohessa hylkeenpyynti ajoittain warsin tuottaisa, waikka waiwaloinen ja waarallinenkin elinkeino.

Maamme wahingollisimmat peto-eläimet owat: karhu, ahma, ilwes ja susi, jotka tekewät vielä nykyäänkin wahinkoa karjalle. Onpa wiimmemainittu eläin uskaltanut aiwan näinä wuosina käydä käsiksi ihmisten lapsiinfin. Pienempiä peto-eläimiä, joita pyhdetään nahkansa wuoksi, mainittakoon: repo, naali, näätä, sauwo ja kärppä. Nämäkin tekewät paljon wahinkoa sekä pienemille koti-eläimille että myöskin hyödylliselle metsänriistalle. Suomen hyödyllisiä metsä-eläimiä owat: hirwi, majawa (nämä owat rauhoitetut koko wuoden), peura, jänis ja orawa. Petolinuista mainittakoon: kofko, haukat ja pöllöt, sekä kesyttömistä hyödyllisistä linnuista: metso, tehri, pyh, metsäkana, peltofana, peltopyh, kyyhkynen, joutsen, hanhi ja forsjat.

6) **Metallintuotannasta** harjoitetaan Suomessa jommoisesfatin määräsä. Enimmän saadaan rautaa, jota valmistetaan järwien ja soiden pohjasta nostetusta sekä wuorikairuokista louhitusta malmista. Raudasta valmistetaan tehtaissa kaikenlaisia tarpeita, mutta suurimaksi osaksi wiedään se ulkomaille n. s. harfforautana tahi kanfirautana. Näitä rautalajeja valmistetaan sulatus-uuneissa ja walsseissa. Myöskin useammanlaatuista terästä valmistetaan, etenkin oman maan tarwetta warten. Parasta terästä ja hyviä teräskaluja tehdään Fiskars'in tehtaassa Uudellamaalla, mutta enimmän harffo- ja kanfirautaa valmistetaan Mõhkön ja Wärtzilän ruukeissa Karjalassa. — Kuparia saadaan wähemmässä määräsä Drijärweltä läntiseltä Uudeltamaalta ja Laatokan pohjaisrannikolta Pitkästä-rannasta. Wiimmemaini-

tussa paikassa löytyy sen ohessa hiukan tinaakin. — Kulta on hallituksen toimesta wiimmeisenä vuosikymmenenä huuhdottu Ivalojoesta Lapinmaalta ja vaikka sitä ei saada erittäin runsaasti, tuottaa se kuitenkin työkustannukset.

Kivilajeista on yleisin harmaakiwi eli kraniitti. Marmoria ja posliinisawea löytyy Karjalassa, edellistä Ruskealassa ja jälkimmäistä Käisälässä. Kalkkia saadaan jokaisesta maakunnasta. Näitä paitsi saadaan vielä useista maamme paikkakunnista punamultaa, liuskakiwiä, tahfokiwiä ja myllykiwiä.

7) **Teollisuus** edistyy ripeillä askelilla, vaikka se viime aikoihin saakka ei ole täyttänyt oman maan tarvetta. Niinkuin kaikkia muitakin elinkeinoja, on hallitus tätäkin tointa huolellisesti waurastuttanut perustaen teollisuuskouluja, walmistaen tilaisuutta teollisuusnäyttelyille, antaen palkintoja etewimmistä teollisuuden tuotteista, kustantaen kiertäviä käsitöiden opettajia y. m. Käsitöitä opetetaan maamme enimmäisessä kansakouluksissakin. Wiimmeisiin wuosiin asti nukukissa ollut taideteollisuustien on osaksi hallituksen, osaksi yksityisten toimesta taas wirtistymään päin. Tänä wuotena (1881) pidettiin ensimmäinen Suomen taideteollisuusnäyttely Helsingissä. — Suomenmaan suurin tehdaskaupunki on Tampere. Paitsi ennen mainittuja rautatehtaita, on maassamme monenlaisia muita tehdaslaitoksia, joista suurimmat ovat pumpuli-, werka-, tupakka-, paperi-, lasi-, posliini-, saippua-, kyntteli-, sokeri-, ruuti- ja nahkatehtaat. Sahalaitoksia lanckujen ja lautojen walmistamista warten löytyy paljon; suurimmat ja enimmät niistä ovat itä- ja etelä-Suomesa. Konepajoja, joissa tehdään höyrylaimoja sekä muita pienempiä rautatöitä, on useita ja niissä walmistettuja teoksia ostetaan halulla ulkomaillekin. Suomen suurimmat konepajat ovat Helsingissä, Turussa, Wiipurissa ja Warfaudesa. Laimainweistämitä löytyy myös tiheässä ja niissä tekewät talwi-aikoina työtä myöskin maata-wiljelewät miehet. Parhaita laimarakentajia ovat Pohjanmaan talonpojat, jotka kulkewat niitä rakentamassa pitkäin matkain päässä.

Kotiteollisuutta harjoitetaan menestyksellä etenkin eteläisellä Pohjanmaalla ja Turun läänin läntisellä rantamaalla. Näillä seu-
duin walmistetaan paljon pumpulivaatteita, sukia, pun-astioita

y. m., joita sitte kuljetetaan kaupaksi ympäri maata. Yhteinen kaupa muissakin maamme paikkakunnissa pitää enimmäkseen kotona kudotuita vaatteita ja valmistaa itse maanviljelyskapineensa, mutta ne eivät aina ole taroituksen mukaisia, jonka tähden kaupan yleistä kätevyyttä ei vielä sivi juuri kehua.

8) **Kaupankäynti** on sen vilkastunut nyhtijempinä vuosina. Muutamia uusia kaupunkia ja kauppaloita on perustettu ja liike sekä varallisuus entisissä edistyy hyvällä wauhdilla. Liikkeen helpoittamista warten sisämaissa on hallituksen toimesta rakennettu useita rautateitä ja kanawia, ja yhä useampia puuhataan. Parhaallaan (1881) rakennetaan rautatietä Tampereelta Waasaan ja w. 1879 awattiin liikkeelle Pielisenkanawa. Näkyään kulkee rautateitä Pietarista Wiipuriin, Helsinkiin, Tampereelle ja Turkuun, jolta pää-radalta erkaanee sivuteitä Porwoosen, Hämeenlinnaan ja Hankoniemeen. Aikomus on kohdakkoin rakentaa rautatie jostakin paikasta edellä mainitulta pääradalta Mikkelin kautta Kuopioon ja Dulun. Sekä sisämaiden wesillä että etenkin meren ranteilla wilibee höyrylajioja, jotka kuljettawat ihmisiä ja tawaroita paikasta toiseen. Maantiet pidetään hywässä kunnossa. Tieteellistä opetusta tulewille kauppiaille ja kirjainpitäjille annetaan Turun ja Dulun kauppakouluisja sekä merimiehiä aikowille Turun, Helsingin, Waasan, Dulun, Wiipurin, Maarianhaminan ja Rauman merenkulkukouluisja. Ulko- sekä kotimaan rahaliikettä helpoittaa yksi waltion ja kolme ykijityisten perustamaa pankkia.

Suomesta wiedään ulkomaille enimmäin puutawaroita, laukkuja, lautoja ja polttopuita sekä woita, rautaa, farjaa, hewosia, metsälintuja, nahkoja, terwaa ja muutamain tehdasten tuotteita. Tärkeimmät tuontitawarat owat: wiljat, sokuri, kahwi, kankaat, rauta ja teräs, tupakka, nahka, pumpuli, suola ja wiinit. Suomen kauppalainwastossa on lähes 2,000 alusta, joista noin kymmenes osa höyrylajioja.

B. Waltiollinen maantiede.

Waltiollinen asema. Suomenmaan nykyinen waltiollinen asema on perustettu w. 1809, jolloin Suomi Ruotsista eroitettiin ja yhdistettiin Suuriruhtinaskunnan nimellä ikuisiksi ajoiksi Wenäjän keisarikuntaan. Sentähden on Suomen suuriruhtinaskunta itsenäinen, Wenäjästä erillään olewa waltio, mutta ulkonaisissa waltiollisissa keskuuksissa ilmaantuu Suomi yhtenä waltiona Wenäjän kanssa. Tämä Suomen waltiollinen asema on määrätty siinä wakuutuskirjassa, jonka Wenäjän keisari Aleksanteri I edellä mainittuna wuotena antoi Suomenmaan waltiosäädhyille Porwoon kaupungissa ja jonka kaikki hänen jälkeisensä hallitsijat ovat uudistaneet. Siinä wahvistetaan maamme uskonto ja perustuslait sekä ne etuudet ja oikeudet, joita kufin sääty erikseen, ja kaikki asukkaat yhteisesti ovat siihen asti perustuslaillisesti nauttineet.

Kun Suomen suuriruhtinas Wenäjän keisarina asuu ulkopuolella meidän maamme rajoja, niin tarwitaan erityisiä wirtamiehiä, jotka suuriruhtinaan luona ajawat Suomen asioita. Tätä warten on Wenäjän pääkaupunkiin, Pietariin, asetettu Suomen waltiosihteerin wirašto, jossa esimiehenä on ministeri-waltiosihteerin ja johon kuuluu komitea Suomen asioita warten sekä keisarillisen majesteetin Suomen kanslia. Usken mainitusta syystä on myöskin Suomen kenraalikuwernööriin wirta alkunsa saanut. Kenraalikuwernööri, jonka tulee wirtansa puolesta asua Helsingissä, on suuriruhtinaan ylimmäisenä käskynhaltijana ja luottamusmiehenä maassamme. Hänellä on kahdenlaatuisia wirtawelwollisuuksia: esimiehyys Suomen senaatissa ja päällikkyys Suomen yhteishallinnossa.

Sisälliset waltiolliset olot. 1) **Perustuslait ja edustuslaitos.** Suomen suuriruhtinaskunta on perustuslaillinen waltio. Suuriruhtinas säätää waltiosääntjen kanssa lakia ja määrää weroja, sekä kenraalikuwernööriin ja senaatin kautta hoitaa hallitusta. Suomen perustuslait ja sisälliset waltiolliset olot ovat osittain syntyneet Ruotsin wallan aikana, osittain myöhemmin säädetyt ja kehitetyt. Etewimmät perustuslait ovat: Hallitusmuoto

wuodelta 1772, Yhdistys- ja Wakuutuskirja w. 1789 ja Waltiopäiwäjärjestys w. 1869. Näissä la'issa määrätään hallitsijan ja kansan keskinäiset oikeudet ja welvollisuudet.

Edellämainitun Waltiopäiwäjärjestyksen mukaan kokoontu-
wat Suomen säädys suuriruhtinaan kutsu-
muksesta vähintään joka
viides vuosi warsinäisille waltiopäiwille. Tarpeen waatiesa voi-
daan kokoon kutsua ylimääräiset waltiopäiwät. Maamme edus-
tuslaitosta sanotaan sääty-edustukseksi, sillä kansa on tähän asiaan
katsoen jaettu neljään waltiosäätyn, jotka ovat: ritaristo ja aateli,
pappissääty, porwarissääty ja talonpoikaissääty.

2) **Hallitus ja wirtakunnat.** Maan korkeinta hallituskun-
taa nimitetään keisarilliseksi Suomen senaattiksi, jonka päätettäväksi
on jätetty kaikki, mitä maan oikeuden ja talouden hoitoon kuuluu,
paitsi niitä asioita, jotka lakien mukaan suorastaan ovat keisaril-
lisen majesteetin päätettävät. Senaatin kirjoitukset ja päätökset
annetaan keisarin nimesä, jonka tähden kaikki senaattiin lähetettä-
vät hakemukset ja anomuskirjat pitää oleman keisarilliselle majes-
teetille kirjoitetut. Senaatin esimiehenä on, kuten jo ennen mainit-
tiin, Suomen kenraalikuvernööri. Jäsenet, joita nimitetään se-
naattoreiksi, nimittää hallitsija kolmeksi wuodeksi kerrallaan.

Käsitteltävään asiain eri laatua myöten on senaatti jaettu
kahteen osastoon: Oikeus-osastoon ja Talous-osastoon. Oikeus-
osasto on etupäässä maamme korkeimpana tuomioistuimena ja
semmoisena ei kuulu hallituskuntaan, vaikka se on siihen yhdis-
tetty ja sen jäsenet wirta-asemansa suhteen ovat samalla kannalla
kuin talousosastoon kuuluvat senaattorit. Talousosaston tulee
tarkastaa kaikki Suomen yhteistä talouden hoitoa koskevat asiat.
Hallitushoidon eri haarojen mukaan on se jaettu kuuteen eri toimi-
kuntaan: siwiili-, waltiovarain-, kamari-, sotilas-, kirkollis- ja maan-
wiljelystoimikuntaan. Korkeimpana kantaja-wirtamiehenä Suo-
messä on senaatin prokuraattori, jonka tulee walwoa, että lakia
ja asetuksia maan wirtakunnissa noudatetaan ja ett'ei kenenkään
oikeuksia sorreta.

Paitsi yllämainittua senaatin oikeusosastoa, on maassamme
lakia ja oikeutta käyttämässä useammanlaatuisia alempia oikeus-
kuntia. Nleisiä ala-oikeuksia ovat maalla kihlakunnan-oikeudet ja

kaupungeissa raastuvanoikeudet. Yleisiä yli-oikeuksia, joiden tarkastettavaksi saapi asiansa wetää, joll'ei ala-oikeuksien päätöksiin tyhdy, ovat hovioikeudet, joita on maassamme kolme: Turussa, Waasassa ja Wiipurissa. Ensinmainitun piiriin kuuluvat kaikki ala-oikeudet Turun ja Porin, Uudenmaan ja Hämeen lääneissä, Waasan hovioikeuden piiriin Waasan ja Oulun läänit sekä Wiipurin hovioikeuden piiriin Mikkelin, Kuopion ja Wiipurin läänit. Muutosta hovioikeuksien tuomioihin saapi hakea senaatin oikeusosastossa.

Maakuntain hallinnon suhteen on Suomi jaettu lääneihin, joita hallitsawat kuvernöörit. Kufin lääni on taas jaettu kihlakuntiin ja kihlakunnat warsinaiisiin kunnallispiireihin, joilla kullakin on sijällisissä asioissaan jommoinenkin itsehallinnon wapaus.

Uskonnon hoito on annettu Turun arkkipiispalle sekä Porwoon ja Kuopion piispoille, jonka mukaan Suomi kirkollisen hallinnon suhteen jakaantuu kolmeen hiippakuntaan. Piispain kanssa tarkastaa maamme kirkollisia asioita konsistorioiksi nimitetyt wirkakunnat, joita on yksi kussakin hiippakunnassa ja joiden puheenjohtajana on asianomainen piispa. Hiippakunnat jaetaan rowastikuntiin, joihin taas kuuluu useampia seurakuntia. Kussakin seurakunnassa on kirkkoherra hengellisen elämän pääkattijana. Hiippakuntain hallitukset kuuluvat senaatin kirkollistoimikunnan alle, jonka peräänkatsottawat myös owat kirkolliswirsto, koulutoimen yllihallitus, kouluwirsto ja kansakoululaitos.

3) **Opetuslaitokset.** Suomenmaan korkein oppilaitos on keisarillinen Aleksanterin Yliopisto Helsingissä, jolla on kokonaan muista hallituskunnista riippumaton oma erityinen hallituksensa. Sen korkein päämies on kansleri, joka välittömästi kuuluu hallitustijjan alle ja jona on perintöruhtinas. Kanslerin apuna hoitaa yliopiston asioita Helsingissä asuwa kanslerin sijainen, rehtori ja yliopiston konsistorio. Muiden yleisten koulujen, niinkuin lyseoiden, realkoulujen, naiskoulujen ja kansakoulujen, peräänkatsantoa ja hallitusta hoitaa koulutoimen Yllihallitus. — Oppilaitoksia korkeampaa tieteellistä siwistystä warten on waltion kustantamia suomenkielisiä kolme, jota wastoin ruotsinkielisiä löytyy kahdeksan. Wiimmeisiinä vuosina on kuitenkin perustettu useampia suomenkie-

lisiä oppikouluja yksiyhdistyksillä varoilla, ja muutamille niistä annetaan jokseenkin riittävä valtio-apu. Tästä nähdään, että tieteellisen opin tarwis on kansassa Wirkistynyt ja että sivistyksessä riennetään joutuisasti eteenpäin.

Korkeampia oppilaitoksia naisten sivistämistä warten on waltion kustantamia ruotsinkielisiä yksi, mutta ei yhtään suomenkielistä. Alempia tyttökouluja on sitawastoin wiisi, kaikki ruotsinkielisiä. Yksityisten kustantamia ja waltio-awuilla autettuja sekä suomen- että ruotsinkielisiä tyttökouluja löytyy useampia, joista ainoastaan yksi suomenkielinen korkeampaa nais-sivistystä warten. Naisten sivistäminen siis ei maassamme vielä ole yleensä kehuttawalla kannalla, mutta että tässäkin kohden aiotaan edistyä, todistawat nuo useat yksityiskoulut.

Kansakoululaitos on wakaantumaan päin ja yleinen kansallinen sivistys kohoaa silminnähtävästi. Seminareja kansakoulujen opettajain valmistamista warten löytyy neljä, kaksi täydellisistä (mies- ja naisosastoilla) suomenkielistä ja kaksi (toinen mies-, toinen naisseminari) ruotsinkielistä kansaa warten. Kansakouluja on jo perustettu jokaiseen kaupunki- ja useampaan maalaiskuntaan. Kuitenkin eivät mielipiteet kansakoulujen hyödyllisyydestä ole vielä oikein wakaantuneet yhteisessä kansassa.

Näitä paitsi on maassamme vielä joukko ammattikouluja, sunnuntaihouluja ja kiertokouluja y. m. oppilaitoksia, jotka kufin alallansa edistäwät kansan tiedollista waurastumista. Ammattikouluista mainittakoon: kadettikoulu, polyteknillinen opisto, maanwiljelysoyisto, metsäoyisto, kaupakoulut y. m. Tieteiden edistymistä warten löytyy joukko tieteellisiä seuroja, joista enimmäkseen owat Helsingissä. Etewimmät kirjallisuuden edistäjät owat: Suomalainen kirjallisuusseura, kansanwalistusseura ja kirjankustantajain yhdistys.

4) **Sotawäki.** Walta-istuimen ja isänmaan puolustukseksi jokainen miespuolinen Suomen kansalainen on asewelwollinen. Maan sotawoimana on: a) **Wafinainen wäki**, johon arwanheiton kautta joka wuosi kutsutaan tarpeellinen määrä asewelwollisia, 21 wuoden wanhoja nuorukaisia, joiden warfinaisessa sotawäessä palvelusaita kestää rauhan-aikana kolme wuotta. Sivistyksen

perustuksella voidaan kuitenkin wakinaista palvelusaikaa lyhentää aina yhteen vuoteen asti. Wakinaista sotawoimaa on rauhan- aikana 5 tuhatta miestä, jaettuna kahdeksaan pataljoonaan, jotka ovat sijoitetut läänien pääkaupunkeihin; b) **Reserwi**, johon kuuluvat kaikki kunakin kutsuntavuotena 21 vuotta täyttäneet miehet, jotka eivät astu wakinaiseen palvelukseen, sekä kaikki wakinaisessa wäessä palvelleet henkilöt, kunnes heidän palvelusaikansa molemmissa sotawäen lajeissa yhteensä tekee wiisi vuotta. Tämä sotawäenlaji kutsutaan palvelukseen jordan syttyessä ja kuuluu reserwiin noin 35 tuhatta miestä; c) **Rostowäki**, johon kuuluvat neljäänkymmeneen ikävuoteensa asti kaikki ne, jotka ovat reserwisä aikansa olleet. Rostowäki voidaan kutsua aseisiin ainoastaan silloin kuin wihollinen ryntää maahan. Tätä sotawäen lajia tulee olemaan noin 60 tuhatta miestä. Koko Suomen asemelwollinen sotawoima woipi siis sota-aikana tehdä noin 100 tuhatta miestä. — Paitsi warjinaista asemelwollista sotawäkeä on maassamme „henkivartijawäen 3:mas Suomen tarkka-ampuja pataljoona“ noin 800 miestä. Tähän pataljoonaan otetaan wäkeä pestaamalla.

5) **Raha**. Suomella on oma raha, markka (= franc), joka jaetaan 100 penniin. Ennen oli Suomella yhteinen raha Ruotsin ja sittemmin Wenäjän kanssa, mutta kun wiimmekki mainitun maan raha-asiat joutuivat semmoiselle kannalle, että ne waikeuttivat häiriötä Suomenkin waltiopankille, tehtiin Suomen pankki kokonaan wapaaksi Wenäjän waltiopankista ja Suomelle säädettiin eri rahansa. Tämä rahanmuutos tapahtui w. 1865, jolloin metalliraha, kulta ja hopea, julistettiin ainoaksi laillisesti kelpaawaksi rahaksi Suomessa. Kun sittemmin hopean arwo Euroopan rahamarckinoilla aleni, pantiin rahakannan perustukseksi yksinomaisesti kulta.

Waltiollinen jako. Suomi jaetaan waltiollisessa suhteessa kahdeksaan läänin, jotka ovat: Uudenmaan lääni, Turun ja Porin lääni, Hämeen lääni, Wiipurin lääni, Mikkelin lääni, Kuopion lääni, Waasan lääni ja Oulun lääni. Läänien suuruus on sekä pinta-alaan että wäkilukuun katsoen warjin epätasainen. Tätä paitsi ovat toiset läänit werrattoman tiheämmästi asutut.

kuin toiset. Tiheimmästi asuttuja läänejä ovat Uudenmaan sekä Turun ja Porin läänit, harvimminkin Dulun lääni. Keskimäärin asuu Suomessa noin 300 ihmistä neliöpeninkulmalla.

Uudenmaan lääni.

Tähän lääniin kuuluu suurin osa Uttamaata, Rymenjokeen saakka itään päin, ja vähäinen osa kaakkoista Hämettä. Ko'oltaan on tämä lääni pienin Suomen lääneistä. Sen pinta-ala tekee 215 neliöpeninkulmaa. Uudenmaan lääni rajoittuu pohjaisessa Hämeen ja Viikkelin lääneihin, idässä Wiipurin lääniin, etelässä Suomenlahteen ja lännessä Turun ja Porin lääniin.

Maanlaatu on jotenkain epätasaisista, mutta parhaimmin viljeltyjä osia koko Suomessa, sillä paitsi meren läheisyyttä, joka tekee ilmanalan lauhkeammaksi, on maanlaatu tässä läänissä enimmäkseen savipohjaista. Täällä menestyy myöskin wehnäwiljelys, waikka sitä harjoitetaan vähemmässä määrässä. Maanwiljelyksen waurastumista edistävät suuresti lukuisat herraskartanot, joissa tätä elinkeinoa harjoitetaan uudenaikaisilla työkoneilla ja uudemman maanwiljelystieteen perusteilla. Hedelmäpuita kasvatetaan jotenkin yleisesti ja ne menestyvät hyvästi. Waahteria ja niinipuita kasvaa wiljelemättä metsissä. Tammiä tawataan myös paikoittain. Karjanhoito edistyy samassa suhteessa ja samantyyppisistä syistä kuin maanwiljelys. Kalastaminen Suomenlahdessa ja Rymenjoessa on tuottaisaa. Tammiisaaren hailit ja Rymenjoen lohi ovat kuuluisia. Metsistä on puute. Rantateollisuutta harjoitetaan menestyksellä ja muutamista paikoin saadaan kupariakin; waan sitä ei löydy warsin suuressa määrässä. Yhteisen kansan käsiteollisuus ei tässä läänissä ole kehuttawalla kannalla.

Useat paikat tämän läänin rantamaista ovat luonnon-ihania, sillä nuo lukemattomat niemekkeet ja maan sisään sywälle tunkeutuvat kaitaiset merenlahdet tekewät näky-alan vaihtelewaisiksi. Pitkin Suomenlahden rannikkoa muodostuneet saaret ja luodot ovat warsin wiehättävän näköisiä. Näissä wiettävät kesä-aikaansa useat niistä Helsingin asukkaista, jotka eivät ole tilaisuudessa

muuttaa kesäksi „tuhansien järvien“ rannikoille Suomen sydänmaihin.

Raikki Uudenmaan läänin kaupungit sijaitsevat Suomenlahden rannalla. Niiden nimet ovat: Helsinki, Viapori, Borwoo, Loviisa, Tammisaari ja Santoniemi.

1) **Helsinki** (43 tuhatta asukasta), Suomen suuriruhtinaskunnan pääkaupunki, on maamme väkirikkain ja kaunein kaupunki. Se sijaitsee merenniemekeellä puoli peninkulmaa lounaasen päin Wantaanjoen suusta. Tässä kaupungissa asuu Suomen kenraalikuvernööri ja nämä ovat sijoitetut maamme korkeimmat virkakunnat, joista mainittakoon: keisarillinen senaatti, koulu-ylihallitus, maanmittaus-ylihallitus, rautateiden ylihallitus, lääkintä-ylihallitus, postijohtokunta, tilastollinen virasto, paino-ylihallitus y. m. Helsingissä on myöskin Uudenmaan lääninhallitus. Oppilaitoksista mainittakoon: Aleksanterin yliopisto, polyteknillinen opisto, normaalikoulu, 4 lyseota, 2 koulua korkeampaa naiskiviytystä varten, taideteollisuuskoulu, alaufseerikoulu y. m. Julkisista rakennuksista ovat etewimmät: Nikolainkirkko, uusi teatteri, yliopisto, suuriruhtinaan palatsi, ritarihuone, pankkihuone, polyteknikummi ja senaatin rakennukset. Kaupankäynnin suhteen saa Helsinki ensimmäisen sijan Suomen kaupungeista mitä ulkomailta tuontitavaroihin tulee, mutta wiennissä voittaa sen Wiipuri. Helsingissä ovat myöskin Suomen valtiopankin ja yhdyspankin pääkonttoorit. Tehtaita löytyy useampia, joista mainittakoon: 2 konepajaa, sokeritehdas, posliinitehdas, tupakkatehtaat y. m. Maamme suurimmat kirjapainot ovat Helsingissä. — Lähellä kaupunkia ovat: **Ulriikkaporin** hylpplaitos, **Kaisaniemi** ja **Töölö**, luonnonihania paikkoja, sekä **Lapwiikki**, parannuslaitos heikkomielisiä varten.

2) **Viapori** (1 tuhat asukasta), erittäin vahva linnoitus on rakennettu puoli peninkulmaa Helsingistä merelle päin seitsemälle saarelle, joita nimitetään Suisisaariksi. Tässä linnassa asuu joukko venäläistä sotawäkeä sekä osa Venäjän sotalaiwastoa.

3) **Borwoo** (3,800 asukasta), Borwoonjoen suulla, on muis-tettava siitä, että siinä asuu Borwoon hiippakunnan piispa, ja että siinä on ruotsinkielinen seitsemaluokkainen lyseo sekä kuuromyk-

kain koulu. Tässä kaupungissa eli loppupuolen ikäänsä maamme mainioin runoilija Johan Ludwig Runeberg. Kaupungin kauppa on melkoinen. Lähellä kaupunkia sijaitsee pari sahalaaitosta.

4) **Loviisa** (1,800 asukasta), itäisin kaupunki Uudenmaan läänissä, on rakennettu merenlahden rannalle. Kaupunkilaiset harjoittavat jommoistakin kaupankäyntiä Suomenlahden rantamilla. Loviisassa on ruotsinkielinen neliluokkainen realkoulu. Merenpuolella sataman suulla on Swarholman vanha linnoitus.

5) **Tammisaari** (1,700 asukasta), Hangoniemen itäpuolisessa kainalossa, on muistettava siitä, että sen asukkaat pyytävät ja kaupitsevat paljon kilohaili-nimistä merikalaa. Tässä kaupungissa sijaitsee ruotsinkielinen seminaari kansaloulujen naisopettajien valmistamista varten. Tammisaaren formikkaat ovat tunnetut.

6) **Hangoniemi** (700 asukasta), maamme eteläisin kaupunki, on vasta viime vuosikymmenenä perustettu, mutta kun sen satama tavallisesti pysyy sulana suurimman osan vuodesta ja kun siinä on rakennettu rautatie, niin on sen kauppa melkoinen. Se on ainoa kaupunki Suomessa, joka talvisaikana välittää höyrylaimaliikettä Ruotsin ja Suomen välillä. Kaupungissa on kylpylaitos.

Fiskars, Pohjan pitäjäässä, rautaruukki ja hyvien teräskalujen tehdas. — **Mustio**, Suomen vanhin rautatehdas Karjan pitäjäässä. — **Karkkila**, maasuuni ja konepaja Bihdin pitäjäässä. — **Köö nig stedt**, lajitehdas.

Turun ja Porin lääni.

Tämä lääni sisältää Suomen lounaisen osan Varfinais-Suomen, läntisen Satakunnan, hiukan läntistä Uttamaata ja Ahvenanmaan saariston. Läänin koko on 445 neliöpeninkulmaa. Sen rajoina ovat: pohjaisessa Waasan lääni, idässä Hämeen ja Uudenmaan läänit, etelässä Itämeri ja lännessä Pohjanlahti.

Varfinais-Suomen rantamaat ja etenkin sen pohjainen osa ovat vuorista maata. Eteläinen ja lounainen rantamaa tuhansine ihanine saarineen on Uudenmaan läänin ohessa Suomen viljavimpia, parhaiten viljeltyjä ja väkirikkeimpia maakuntia. Täälläkin

menestyy wehnäwiljelys ja eteläisellä rannikolla sekä muutamilla saarilla löytyvät maamme suurimmat tammistot. Turun kaupungin seuduilla harjoitetaan myöskin mehiläishoitoa. Saaristolaiset tietysti harjoittavat kala- ja pöyhintää. Kotiteollisuudessa ovat tämän läänin asukkaat etewiä. Turun ja Porin kaupunkien seuduilla kudotaan myötäväksi paljon pumpuliwaatteita ja Rauman sekä Uudenkaupungin tienoilla tehdään puuastioita. Tehdasteollisuutta harjoitetaan suuressa määrässä. Läänin etelä-osassa on monta rauta-, lasi- y. m. tehdasta. Kalkkia poltetaan paljon Paraisten ja Remön pitäjissä.

Tähän läänin kuuluwa osa Satakuntaa on enimmäkseen tasanko, mutta muutoin wiljawaa maata. Pohjaosassa Satakunnassa löytyy kuitenkin paljon kiviä, kankaita ja weijisiä soita. Metsää oli näillä seuduin ennen aikaan warsin runsaasti, mutta viimeisinä vuosina on suurin osa tukkimetsistä tullut hävitetyksi. Monenlaisista hyödyllisistä kivilajeista mainittakoon musta marmeri, jota saadaan Reposaarelta Kokemäenjoen suulta.

Ahwenanmaahan kuuluu yksi suuri saari, Ahwenanmantere, ja noin 85 pienempää asuttua saarta sekä suuri joukko asumattomia saaria, kallioita ja luotoja. Ahwenanmantereesen tekee meri niin pitkiä lahtia, että paikoin ainoastaan kaitainen kannas eroittaa mantereen molemmilta puolin tunkeutuvat lahdet toisistaan. Maa on epätasaista ja kallioista, mutta osaksi hywin wiljawaa. Saaren tiheän asutuksen vuoksi tuodaan sinne kuitenkin wiljaa muualta. Kalastus ja hylkeitten pyynti ovat meren läheisyyden tähden tärkeitä elinkeinoja. Tätä paitsi ovat ahvenalaiset hyviä ja rohkeita merimiehiä, jotka matkustawat sekä omilla että Suomen manterelaiden lainoilla kauppaan tekemässä ja tawaroita kuljettamassa kaukaisillakin merillä.

Tämänkin läänin kaupungit ovat meren rannalla. Kaupunkien nimet ovat: Turku, Raantali, Uusikaupunki, Rauma, Pori ja Maarianhamina Ahwenanmaalla.

1) Turku (23 tuhatta asukasta), Suomen wanhin kaupunki, on Aurajoen warrella. Se oli ennen Suomen pääkaupunkina, jolloin siellä sijaittiwät senaatti, yliopisto y. m. korkeat wirtakunnat ja sivistyslaitokset, mutta suuren tulipalon jälkeen, joka (w.

1827) hävitti melkein koko kaupungin, muutettiin yliopisto Helsinkiin. (Senaatti muutettiin sinne jo 1819). Nytkin on Turku asukasluvunsa puolesta Helsinkiä lähinnä suurin maamme kaupungeista. Turussa asuu Suomen arkkipiispa ja siellä ovat: hovioikeus, lääninhallitus, 2 lyseota, kauppakoulu, urkuri- ja luffarikoulu, kuuromykkäinkoulu, merikoulu, naiskoulu y. m. oppilaitoksia; piipiasseura ja talousseura. Tehtaita löytyy useita, joista kuuluisimmat ovat tupakka-, kattohuopa-, paita- ja werlatehtaat sekä konepaja. Kaupungin merkittävin rakennus on itivanha tuomiokirkko. Turussa sijaitsee Porthan'in kuvarpatsas. Kupittaaan kylpylaitoksessa, lähellä kaupunkia, käypi paljon suomalaisia terveyttänsä etsimässä. — Turun edustalla, Aurajoen suussa, on ihana **Nuisjalon** saari, jossa kasvaa paljon tammia ja pähkinäpuita. Luonnon-ihannuutta tässä saaresa edistävät turkulaiisten rakentamat huvilat.

2) **Maantali** (540 asukasta) on vanha, nykhyään vähäinen kaupunki meren rannalla. Siellä valmistetaan paljon farkkaimia ja erittäin hyviä jalkineita y. m. villaneuloksia. Maantalissa on myöskin hyvä kylpylaitos. Kauppaliikettä harjoitetaan vähäisen.

3) **Uusikaupunki** (3,100 asukasta), meren rannalla, harjoittaa suurta puuvastain kauppaa. Kaupungilla on hyvä satama ja jommoinkin kauppalaivasto. Tehtaita on myös muutamia, joista mainittakoon nahka- ja tupakkatehtaat. Tästä kaupungista kulkee merenalainen sähkölennätinlanka Ruotsiin. Kaupungin lähistöllä on muutamia lautajahoja.

4) **Rauma** (3,400 asukasta), Pohjanlahden eli n. s. Raumanmeren rannalla eteläisessä Satakunnassa, harjoittaa laualanlaista laivaliikettä ja tekee kauppaa puutavaroilla. Rauman pitsejä pidetään erinomaisina. Kouluista huomattakoon merikoulu. Tehtaita on tulitikkua-, nahka- ja pumputitehtaat.

5) **Pori** (8,700 asukasta), Kokemäenjoen eteläisellä rannalla, on Suomen suurimpia kaupunkikaupunkeja. Täältä wiedään ulkomaille paljon puutavaroita, lautoja ja laukkuja, sekä karjantuotteita, etenkin voita. Laivaliike on suurenlainen. Tehtaista mainittakoon: konepaja, tulitikkutehdas ja laivanweistäjä. Koulu- ja oppilaitoksia on: ruotsinkielinen neliluokkainen lyseo, suomenkielinen

yhdistyisllyseo, naiskoulu ja joukko kansakouluja. Kaupungin ulko-
satamaa nimitetään **Reposaareksi**.

6) **Maarianhamina** (350 asukasta), Ahvenanmaalla So-
malan pitäjäässä, on pieni merikauppakaupunki, jonka asukkaat
elävät enimmäkseen kalastuksesta ja merenkulusta. Kaupungissa
on merikoulu ja ala-asteiskoulu.

Salo, kauppala Uskelan pitäjäässä, on Turun läänin itäisin kaup-
papaikka. — **Zkaalinen**, kauppala, rakennettu Kyrösjärven rannalle
pohjaisen Satakunnan keskipaikoille. — **Daali**, konepaja Kemion saarella.
— **Littoinen**, werkatehdas Liedon pitäjäässä. — **Orijärvi**, Riiskon
pitäjäässä, kuparikalvos. — **Kaattua**, rautaruukki Suran pitäjäässä.
— **Kyrösköski**, pumputehdas Hämeenkyrössä. — **Tourula**, lasitehdas
Mäneellä.

Hämeen lääni.

Itäisen Satakunnan keskimmäinen osa ja Hämeen maakun-
nan keskiset sekä lounaiset maat tekevät Hämeen läänin. Sitä
rajoittaa pohjaisessa Waasan lääni, idässä Mittelin ja Uuden-
maan läänit, etelässä Uudenmaan lääni ja lämmessä Turun ja
Porin lääni. Läänin ala tekee noin 400 neliöpeninkulmaa.

Tämä ensimmäinen sijamaan lääni kuuluu jo tuohon runoissa
ylisteltyyn wesiirikkaasen Suomen yläntöön, jonka luonnon wai-
telewaisuus on verraton. Suuret, tuhansilla saarilla ja salmek-
keilla tähtetyt sinertävät järwet, firkaat ja kalarikkaat joet, waah-
toawat kosket, lukuisat wuorten kukkulat ja harjanteet — kaikki
nämä tekevät outoon matkustajaan miellyttävän vaikutuksen. Lää-
nin pohjaisissa osissa oli viime vuosikymmeneen asti suuria tukki-
metjiä, mutta viimeisen hurjan puuliikkeen ajalla hävitettiin
suuri osa niistä. Maanwiljelys luonnistuu parhaiten etelä-Hä-
meessä, jossa wiljelysmaa on hyvää ja wiljaa kasvaa useampina
wuosina myötäväkseen. Erittäin sopiwaa on maanlaatu pellawan
wiljelemiseen. Tässä läänissä kaswatetaan Suomea parasta
pellawaa. Karjanhoito on myöskin tärkeä elinkeino ja se edistyy
yhä ajanmukaisemmalle kannalle. Kotiteollisuus ei siedä ankaram-
paa armostelua. Tehdasliikettä harjoitetaan sitä wastoin warjin

suuressa määrässä, sillä tässä läänissä, Tampereella, ovat Suomenmaan suurimmat tehtaat. Myöskin maaseuduilla löytyy useita suurempia tehdaslaitoksia niinkuin rautaruukkeja, paperitehtaita, lasiruukkeja, sahoja y. m. Kauppaliikettä edistävät sisämaassa useat kanavat sekä Hämeenlinnasta Tampereelle, Turkuun ja Wajaan kulkewat rautatiet. Höyrylautoja liikkuu kymmenittäin läänin wejillä.

Kuuluisin tässä läänissä tawattawista luonnon-ihannuksista on **Kangasalanharju**, Tampereen kaupungista kaakkoiseen päin, Vängelmäveden ja Koineen välillä. Sitä pidetään lähinnä Puntaharjua Suomen luonnon kauneimpana tuotteena. Lähellä Hämeenlinnan kaupunkia on lauea **Parolan kenttä**, jossa Suomeen sijoitettu wenäläinen sotawäki pitää usein harjoituksiansa.

Hämeen läänissä on nykyään ainoastaan kaksi kaupunkia: Hämeenlinna ja Tampere.

1) **Hämeenlinna** (3,900 asukasta), Wanajan pitäjäässä, on Turkuä lähinnä Suomen vanhin kaupunki. Täällä asuu läänin kuvernööri ja osa Suomeen sijoitetusta wenäläisestä sotawäestä. Hämeenlinnaan on sijoitettu maamme ainoa suomenkielinen normaali-lyseo. Tämän kaupungin ja Helsingin välille rakennettiin maamme ensimmäinen rautatie. Lähellä kaupunkia sijaitsee wanha linna, jossa nyt on wankeuslaitos.

2) **Tampere** (14 tuhatta asukasta) on rakennettu ihanalle paikalle Tammerkosken warrelle. Se on maamme suurin tehdas-kaupunki. Tehtaista muistettakoon warsinkin pumpuli-, werka-, liina-, paperi- ja willankehruutehtaat. Oppilaitoksista mainittakoon: suomenkielinen neliluokkainen realkoulu, yksityislyseo ja naiskoulu. Täällä on yksi Suomen innokkaimpia kansanwalistusseuran haara-osaistoja.

Lahti, kauppa- ja rautatien pysäyspaikka, Wesijärven eteläpäässä. — **Jorssa**, pumpulitehdas. — **Jokioinen**, rautaruukki Tammelassa. — **Terwakoski** Janakkalassa ja **Wallekoski** Sääksmäellä, paperitehtaita. — **Nuntajärwi**, lasitehdas Urjalan pitäjäässä. — **Mustiala**, maamme korkein maanwiljelysopisto, Tammelassa. — **Ewo**, metsäopisto, Lammin pitäjäässä.

Viipurin lääni.

Tähän lääniin kuuluu eteläinen ja kaakkoinen Karjala, osa eteläistä Savoaa sekä hiukan kaakkoista Hämettä ja itäistä Uutta- maata. Läänin pinta-ala on 780 neliöpeninkulmaa. Sitä rajoit- taa pohjaifessa Mikkelin ja Kuopion läänit, idässä Venäjän wal- takunta ja Laatokka, etelässä Laatokka ja Suomenlahti sekä län- nessä Uudenmaan lääni.

Maanlaatu on yleensä vuorista ja laweampia tasantoja löytyy ainoastaan Laatokan läntisellä rantamaalla Kätkisalmen kau- pungin seuduilla. Kun tähän lääniin kuuluu osa Saimaan we- sistöä, ei luonnon-ihankfista ole puutetta. Tähän katsoen mai- nittakoon erittäin Saimaankanawan seudut ja mainio Imatran putous Wuoksenjoessa. Wiimemainittua käyvät ulkomaalaisetkin ihmettelemässä. Omituinen wihätyswoima on myöskin Laatokan luoteisrannikon syvillä, jyrkkäin ja paljaiden kallioin wälifillä lahvilla ja wihertäwillä laaksoilla. Maanwiljelykseen katsoen on maanlaatu yleensä kiviikka ja somerperäistä, mutta paikoin löytyy myös jokseentkin hyvää sawimaata. Wiimemainittua tapaa enim- män Laatokan rantamilla ja Kymenjoen seuduilla. Muuten ei maanwiljelys, warsintaan Karjalanpuolifessa läänin osassa, siedä kehumiästä. Wiljaa ei tawallifinakaan wuosina saada edes omakfi tarpeekfi, waan sitä tuodaan suurissa määrin Wenäjältä. Maan- laadun huonouden, suurten soiden ja rämeiden ohessa, owat maan- wiljelyksen edistymistä estäneet tässä läänissä wiime aikoihin asti olleet suuremmat ja pienemmät lahjoitusmaat, joita Wenäjän hal- situs täällä aikoinaan jakeli. Nyt on kuitenkin Suomen hallitus wähitellen ostanut nämä maat entifiltä omistajiltaan, joten maan- wiljelys, kun taloupojat saawat hallitufelta ostaa maatilkkunsa omikseen, alkaa wähitellen parantua. Karjanhoito on myös sa- moista syistä tässä läänissä kenties huonommalla kannalla kuin misfään toifessa maamme läänissä. Hewosia hoidetaan kuitenkin paikoitain hyvästi. Kalastus on tuottoifaa sekä sijämaan pie- nemmissä wefissä että etenkin Laatokassa, Saimaassa, Suomen- lahdesfä ja Kymen- sekä Wuoksenjo'issa. Erinomaisen tärkeänä elinkeinona pidetään rahdintekoa, johon etenkin Wiipurin ja Sor-

tawalan sentujen talonpojat ovat tuiki taipuneita. Kaupunkisekä maakauppiaiden tawaroita kuljettawat he warjin mielellään paikasta toiseen, waikka rahtipalkka useinkin on niin niukka, ettei se riitä miehen ja hewosen elatukseksi edes rahti-aikana. Täten jääpi hywinkein paljon wälttämättömiä maanwiijelystöitä tele-mättä, puhumattakaan siitä hyödyistä, mitä mies woiji kotonaan ollen konnulensa tehdä. Mutta rahdinteko on isäin tapa ja isäin tawoista ei kansa mielellään luowu, waikkapa ne olisiwatkin wahingollisia. Parempaan päin pyritään kuitenkin tässäkin kohdin. — Joltinentin luku Wiipurin läänin kaakkoisen puolen warakkaamista talonpojista kulkee syksy- ja talwis aikoina ympäri Suomea maantawaran niinkuin hewosten, raawaiden, woin, lintujen, nahkojen h. m. ostossa, joita sitte kuljettawat Wiipuriin ja etenkin Pietariin hywällä voitolla myödäksensä. Röyhemmät kaupantoiset miehet kulkewat savi- ja porseliini-astiatin sekä rautapatain kaupalla ostaen sen ohessa talonpojilta wanhoja waatteita, n. s. „rättiä“, joita wiewät joko Suomen tai Pietarin paperitehtaihin. Nämä elinkeinot estävät josjakin määrin kotiteollisuuden waurastumista, joka onkin tässä läänissä vielä nyhyään melkein huonolla kannalla. Miehet, mutta etenkin naiset, käywät enimmäkseen ostetuissa waatteissa; ainoastaan liinawaatteita valmistetaan jonkun werran kotona. Tehtaita, warsinkin sahvoja ja rautaruukkeja, löythy sitä wastoin runsaasti; Suomen suurimmat sahjat ovat tässä läänissä ja täältä wiedäänkin ulkomaille enemmän puutawaroita kuin mistään toisesta Suomen läänistä. Rautamalnia saadaan runsaasti järwien pohjasta. Kuparia ja hiukan tinaakin valmistetaan Pitkänrannan ruukissa Laatokan pohjaisrannikolla. Muista kivi-kunnan tuotteista mainittakoon marmori ja kalkki.

Wiipurin läänissä on yleensä kuusi kaupunkia, joista kolme sijaitsee Suomenlahden, kalkki Laatokan ja yksi Saimaan rannalla. Kaupunkien nimet ovat: Wiipuri, Hamina, Kotka, Kätkäsalmi, Sortawala ja Lappeenranta.

1) **Wiipuri** (14,700 asukasta), Wiipurin lahden rannalla, on maamme suurin tawaran wientikaupunki, sillä täältä kautta wiedään ulkomaille enimpäin — kenties kaikkien — niiden monilukuisien sahain valmistamat puutawarat, jotka ovat sijoi-

tetut Saimaasen laskevain wetten rannoille Kuopion, Mittelin ja Wiipurin lääneissä. Tässä kaupungissa on hovioikeus ja lääninhallitus. Oppilaitoksista mainittakoon: ruotsinkielinen seitsemaluokkainen lyseo, suomenkielinen yksityislyseo, neliluokkainen realkoulu, 2 naiskoulua, merikoulu y. m. Wiipurin kirjallisuusseura tunnetaan innokkaista isänmaallisista harrastuksistaan. Täällä sijaitsee Pohjaismaiden osakepankin pääkonttori. Tehtaita on useampia, niinkuin konepaja, sikuritehdas, tupakkatehtaita, tulitikkutehtaita, kynttilätehdas y. m. „Wiipurin rinkelit“ ovat kuuluisat. Kaupungin lähistöllä on myös useampia tehtaita ja sahalaiteksia. Puoli peninkulmaa Wiipurista merelle päin on **Uuras**, suuri lauttain lastauspaikka ja Wiipurin ulkosatama. Lähellä kaupunkia on erinomaisen ihana **Monrepon** puisto, jossa sijaitsee Väinämöisen kuvapatsas. Kun Wiipurissa asuu paljon ulkomaalaisia kauppa-asioitsijoita y. m., niin puhutaan siellä useampia kieliä, jonka tähden tätä kaupunkia on sanottu „Suomen Baabeliksi“.

2) **Hamina** (2,700 asukasta), Suomenlahden rannalla Uudellamaalla, on melkoinen kauppa kaupunki ja nykään muistettava siitä, että siinä sijaitsee maamme kadettikoulu, jossa valmistetaan sotawäen upseereja. Kaupungissa on myös ruotsinkielinen tyttökoulu. Haminaassa on innokas kansanvalistusseuran haara-osasto.

3) **Kotka** (noin 600 asukasta), meren saarella Kymenjoen itäisen suuhaaran kohdalla, on uusi kaupunki, muistettava suurista sahalaiteksistaan, joissa lankuitse ja laudoitsee tehdään enin osa niistä miljoonista tuffipölkkyistä, joita sinne vuosittain tuodaan Kymenjokea myöten Hämeen sisämaista.

4) **Kätkijalmi** (1,200 asukasta), Laatokan rannalla Vuoksen pohjaisten suuhaarain välillä olewalla saarella, on vanha kaupunki ja tekee jommoistakin kauppaa Pietarin kanssa. Pietariin wiedään enimmäkseen parkkia sekä woita ja sieltä tuodaan jauhoja.

5) **Sortawala** (800 asukasta) on tärkeä kauppa kaupunki Laatokan pohjaissa päässä. Kauppaa tehdään samoilla tawaroilla kuin Kätkijalmissakin. Sortawalan markkinoissa myödään paljon Suomen hevosia Wenäjälle. Lähellä kaupunkia, **Kymölässä**, on tähdellinen suomenkielinen seminari kansakoulun mies- ja naisopettajien valmistamista warten. Kaupungin lähistöllä sijaitsee

myös suurenlainen nahkatehdas. Sortavalasta on säännöllinen höyrylaimakulku Kärsälmeen ja Pietariin.

6) **Lappeenranta** (1,300 asukasta), sijaitsee Saimaan etelärannalla puoli peninkulmaa länteen päin Saimaankanavan yläpäästä. Täällä on kuituslaitos nais-pahantekijöitä warten ja tylyylaitos. Kaupungissa on suomenkielinen ykköskoulu.

Pittäranta, kylä Impilahdella, kupari- ja tinakaiwas. — **Ruostealassa** on marmoorilouhos ja suurenlainen kaskinpolttimo. — **Suotniemi**, postilaitos Kärsälän pitäjässä. — **Pyterlahti**, kraniittilouhos Wirolahdella. — **Turpa**, ruutitehdas Sippolassa. — **Lauritfala**, lastauspaikka Saimaankanavan pohjaispäässä. — **Suojärwi**, rautatehdas Suojärwen pitäjässä. — **Raiwola**, rautatehdas Kivennamalla. — **Kuusaankoski**, paperitehdas Wälkealan pitäjässä.

Mikkelin lääni.

Melkoisen osan tämän läänin pinta-alasta peittävät suuret sekä Savo-Karjalan että Keski-Suomen wesiistöihin kuuluvat järvet. Koko läänin pinta-ala tekee noin 415 neliöpeninkulmaa. Mikkelin lääniin kuuluu Sawon maakunnan keskimmäinen osa ja osa itäisestä Hämeestä. Pohjaisessa ja idässä on tämän läänin rajana Kuopion lääni, etelässä Wiipurin ja Uudenmaan läänit sekä lännessä Hämeen ja Waasan läänit.

Suonnon-ihannuuden ja näky-alojen vaihtelevaisuuden puolesta on Mikkelin lääni tähdellisesti Hämeen läänin wertainen. Maanlatu on mäkitistä ja hiekansekaista, jonka tähden maanwiljelys ei woi täällä menestyä niin hywästi kuin etelä- ja lounais-Suomessa. Kaskenpoltolla ja suonwiljelyksellä — peltowiljelyksen ohessa — saadaan kuitenkin useimpina vuosina wiljaa omafsi tarpeeksi. Kasvimaista otetaan tavallisesti kaksi, joskus kolmekin wiljaa, jonka tähden maa sittemmin, muutamina vuosina heinää kaswettuaan, ei hymmeniin wuosiin sen perästä kykene metsittymään, waan jääpi autiofsi, hyödyttömäfsi ahoksi. Soiden wiljelys toimitetaan kuitenkin järjestelmällä tawalla. Riisä pidetään tawallisesti ainoastaan yksi wilja, jonka jälkeen ne jätetään heinänkaswulle. Heinä menestyykin warsin hywin semmoisissa soissa,

joissa on paljon mutaa ja se hyväksi mädännyttä. Paitfi tavalisimpia wiljanlajia, ruista, ohraa ja kauraa, kylwetään Kuopion ja Wiipurin läänin rajaseuduilla myöskin tattaria. Karjanhoito on jommoisellakin kannalla. Erittäin hevosia ruokitaan ja kasvatetaan hyvästi, joten ne melkein wetävät wertoja Karjalan hevoisille. Kotiteollisuus on tyydyttävällä kannalla. Kaikki työwaatteet tehdään omassa maassa kaswaneesta liinasta ja pellawasta sekä oman maan lampaiden willoista. Maamiesten valmistamat maanwiljelyskapineet ovat myös Sawossa tarkoituksemukaisempia kuin monessa muussa maakunnassa. Kalastus on hywin tärkeä siwu-elinkeino. Useanlaatuisia järwi- ja jokialoja saadaan paikoin jotenkin runsaasti. Suurimmissa Saimaan wesiistöön kuuluwissa järwissä löytyy myöskin pieniä mustia hylkeitä. Tehdasliikettä harjoitetaan laweasti; warsinkin ovat sahat ja rautatehtaat tärkeät. Kaupankäynti on myöskin wilkkaanpuolisti etenkin sentähden, kun tämän läänin wesiistöt ovat Saimaan kanawan kautta yhteydessä meren kanssa.

Tässä läänissä, Puruweden ja Pihlajaweden välillä, on luonnon-ihanuudesta maan mainioiksi tullut **Punsaarju**, ruunun puisto, jossa vuosittain käypi paljon matkustawaisia ihailemasa werrattomia nähtä-aloja.

Mikkelin läänin kaupungit ovat Mikkeli, Sawolinna ja Heinola.

1) **Mikkeli** (1,400 asukasta), erään pitkän ja kaitaisen Saimaan lahden rannalla, on pieneffö kauppa kaupunki. Täällä sijaitsee lääninhallitus ja ruotsinkielinen seitsemaluokkainen lyseo sekä kaksi yksityistä tyttökoulua. Lähellä kaupunkia on juurenlainen nahkatehdas ja Otawan maanwiljelyskoulu.

2) **Sawolinna** (1,200 asukasta) on rakennettu Haukiveden ja Pihlajaweden väliselle saarelle Säamingin pitäjäässä. Lähellä kaupunkia, toisella Haapasalmessa olewalla saarella, on wanha linna, **Olavinlinna**. Kaupungin kaupankäynti ei ole kehuttawalla kannalla. Oppilaitoksista muistettakoon suomenkielinen neliluokkainen realkoulu. Lähiseudulla on muutamia sahalaitoksia.

3) **Heinola** (1,100 asukasta), Syrängönkosken rannalla Hämeessä, oli ennen Mikkelin läänin hallituksen asunto. Nykyään

fuljetetaan sen kautta paljon pölkkyjä alas Kymenjokea myöten Kottaan. Kaupungissa on suomenkielinen neliluokkainen realkoulu.

Drawi, suuri maasuuni ja wälilaitos Rantasalmella. — Kangasaaari, lasitehdas Kerimäen pitäjäässä. — Huutoloksi, rautaruukki Soroisissa. — Saapaloksi, rautatehdas Pieksämäellä.

Kuopion lääni.

Kuopion lääni sijältää pohjaisen Karjalan, pohjaisen Sawon ja pohjaisen osan itäisestä Hämeestä. Sen rajoilla owat: pohjaisessa Oulun lääni, idässä Wenäjä ja Wiipurin lääni, etelässä Wiipurin ja Mikkelin läänit sekä lännessä Waasan lääni. Läänin pinta-ala tekee noin 790 maantieteellistä neliopeninkulmaa.

Tässä läänissä on samoin kuin Mikkelin läänissä paljon suuria ja pieniä järviä, jotka kuuluvat Sawo-Karjalan ja Keski-Suomen wesiistöihin. Senpätähden tavataan täälläkin warjin kauniita luonnon muodostamia näky-aloja. Kuitenkin löytyy täällä, etenkin läänin itä- ja pohjais-osissa, weteliä soita ja antiota laukaita, joissa ihmiset kuljeksiwat ainoastaan tukkipuita uittaessaan tai karhuja ja muita petoja metsästäessään. Maanlaatu on enimmäkseen wuorista ja kiwiperäistä, mutta paikoin tavataan myöskin hywänlaatuisia sawiperäistä wiljelysmaata. Sen mukaan menestyy maanwiljelyskin paikoittain paremmin, paikoittain huonommin. Tässä sekä Wiipurin läänissä wiljellään tattaria enemmän kuin maamme toisissa lääneissä ja hywinä vuosina — s. o. hallattomina kesinä — saadaan siitä erinomaisen hywä sato, mutta kun tattari on erittäin arka kylmälle, niin panee sen halla useampina vuosina, josta syystä sen wiljelys on sängen epäwakaainen elinkeino kylmässä maassamme. Muutenkin eiwät täkäläiset taloupojat tee niin paljon työtä peltojensa parantamiseksi kuin kasvien wiljelemiseksi. Läänin itäisissä ja pohjaisissa osissa saadaankin kasvista vuosittain melkein yhtä paljon wiljaa kuin pelloistakin. Metsämaat owat kuitenkin muutamissa paikoin niin hyötyisiä, että ne voidaan kaskeksi kaataa pari, jopa kolmekin kertaa mies-iässä. Siinä tapauksessa ei kuitenkaan saa myötäänjää kaswattaa enempää kuin kaksi wiljaa. Suo- ja niitty-wiljelys owat edistymään

päin. Tavallijina vuosina saadaankin viljaa omaksi tarpeeksi, mutta katovuosina on näillä seuduin maatumme usein suurempi hätä kuin muissa paikkakunnissa. Tähän syytä käynee pitäminen maanviljelijäin jokseenkin yleistä vähävaraisuutta. Karjanhoito on sängen hyödyttävää. Täältä wiedään vuosittain paljon raawas-elämiä, woita ja hewosia Wenäjälle. Enin osa karjanruoasta saadaan wiljellyistä joista ja jokivarssi-niityistä. Heinää kasvaa myös paljon äsken-wiljellyillä puuttomilla kasvimaille eli n. s. ahoilla, mutta niitä on kivişnyhtensä wooksi hankala niittää. Kaloja pyhdetään ja saadaankin runsaasti suurista järwistä ja joista. Etenkin orawain ja metsälintujen metsästyistä harjoitetaan yleisesti ja niiden tuotteet wiedään enimmäkseen Wenäjälle. Sano mattoman suurta etua owat näihin aikoihin saakka antaneet suuret metsät, joista pölkkyjä uitetaan lukuisiin sahoihin lankuiksi ja landoiksi valmistettawaksi ja sitte Wiipurin kautta ulkomaille lähetettäväksi. Vielä nykyäänkin löytyy tämän läänin itäisessä osassa sängen suuria tukkimetsiä. Kotiteollisuus on mennyt riipeillä askelilla eteenpäin. Talonpoikaiset naiset valmistawat itse kaikki sekä omansa että miesten pitowaatteet; ainoastaan juhlapukuina käytetään ostokankaita. Miesten kätewyhttä ei yleensä kannata kehua; kuitenkin valmistetaan Uperin pitäjäässä hyviä ajokärhjä. Suurempia tehtaita löytyy useampia. Tähän katsoen owat erittäin muistoon pantawat sähät ja rautatehtaat. Kuopion läänin järwet owat rautamalmista rikkaimpia Suomessa.

Kuopion läänin kaupungit owat: Kuopio ja Soensuu.

1) **Kuopio** (6,800 asukasta), luonnon-ihanalla paikalla Kallaweden rannalla, on tämän läänin pääkaupunki. Siellä asuu lääninhallitus ja Kuopion hiippakunnan piispa. Oppilaitoksia on: suomenkielinen seitsenluokkainen lyseo, ruotsinkielinen yksityislyseo, kaksi naiskoulua, suomenkielinen neliluokkainen realkoulu, kuuro-myökkäinkoulu, jokoain oppilaitos y. m. Niinkuin kaikissa muissa-kin läänin pääkaupungeissa, on täälläkin wankuuslaitos. Kaupankäynti on wilkas. Ulkomaille wiedään erittäinkin woita ja Kuopion markkinoilla myödään Wenäläisille paljon hyviä Karjalan ja Sawon hewosia. Tehtaista mainittakoon tulitikkutehtaat. Kaupungin rakennuksista huomattakoon tuomiofirrko ja alkeisopiston kar-

tano. Lähellä kaupunkia on **Lewäsen** maanviljelyskoulu ja korkea **Puijonmäki**, jolta on avara ja kaunis nähty-ala.

2) **Joensuu** (1,600 asukasta), Pielisjoen suulla Kontiolahden pitäjäässä, on pohjais-Karjalan ainoa ja sentähden hywinkin tärkeä kaupunkikaupunki. Kauppaa tehdään warsin puintawaroilla, joita kaupungin lähistöllä olewat suuret sahatsalmat valmistawat laukuijiksi ja laudoiksi. Paljon wiedään myöskin woita, nahkoja y. m. maantawaraa Pietariin ja ulkomaille. Oppilaitoksia löytyy: suomenkielinen neliluokkainen lyseo, naiskoulu ja kansakouluja. Tehdaslaitoksia on tupakkatehdas.

Jisalmi, tärkeä kaupunki Haukiniemellä Poroweden rannalla. — **Warkaus**, kaupunki ja suuri konepaja Leppävirran pitäjäässä. — **Nurmes**, kaupunki Pielisjärven pohjaispäässä. — **Utrassa**, puoli peninfulmaa pohjaiseen päin Joensuun kaupungista, on pari suurenmoista sahatsalmia ja putelitehdas. — **Wärtsilä**, suuri rautatehdas Tohmajärven läänillä. — **Wöhlö**, **Pankaloksi**, **Kuokkaiistenoksi**, **Juwankoksi** y. m. ovat kaikki isoja rautatehtaita.

Paasan lääni.

Ne maakunnat, joista tämä lääni on muodostettu, ovat: eteläinen Pohjanmaa, luoteinen Häme ja koillinen Satakunta. Sitä rajoittaa pohjaisessa Dulun lääni, idässä Kuopion ja Mikkelin läänit, etelässä Hämeen ja Turun ja Porin läänit sekä lännessä Pohjanlahti. Läänin suuruus on 755 maantieteellistä neliöpeninfulmaa.

Paitti Keski-Suomen ja Lounaiseen wesiistöihin kuuluvia järviä, on tässä läänissä paljon jokia, jotka laskevat Pohjanlahteen. Maanlaatu on **Pohjanmaalla** tasaista. Tämän läänin keskijällä rantamaalla onkin maamme lawein tasanko. Pohjanlahden rannikko on matalaa ja saarekasta. Suurin saariryhmä on Nikolainkaupungin luoteispuolella Merenkurkussa. Maanviljelys luonnistuu, warsin eteläisellä Pohjanmaalla, hywästi, sillä wiljelysmaa on sawiperäistä, kivitöntä ja paksumultaista. Täällä, Kyrönjoen rantamalla, löytywät nuo mainiot peltomaat, joiden laajuus on tullut sananlaskuksi*). Suonviljelyksellä, jota inno-

*) „Kyrön pelto ja Limingan niitty, wertoja noille ei ole tietty“.

kaasti harrastetaan, jaadaan erinomaisia niittymaita. Näillä seu-
duin käyttävät jo talonpojatkin uudemman-aikaisia maanviljelys-
työkaluja, ja heinäkasvua koetetaan edistää kylmysiemenillä. Wil-
janlajeista kasvatetaan täällä enimmäen maan mainioksi tullutta
„Waasan ruista“. Tämän ohessa viljellään tietysti muitakin
maasamme tavallisia wiljanlajeja. Karjaa hoidetaan huolellisesti.
Sekä tarve että polttopuista on Pohjanmaan tässä osassa puute,
jota vastoin Suomenselällä ja sen takaisissa läänin maakunnissa
on vielä nyhyäänkin tarpeeksi metsää, vaikka sitä on siellä hir-
weästi haaskattu. Meren rannikoilla harjoitetaan hyödyttävää
hailin kalastusta ja hylkeenpyyntiä. Waasan läänin rantamaiden
asukkaat, pohjalaiset, ovat erittäin nerokkaita kaikenlaatuisissa kir-
westöissä, jonka tähden he, kun kotiseuduillaan ei alituisesti työtä
riitä, matkustawat muissa lääneissä laivoja, kartanoita y. m. ra-
kentamassa. Tästä syystä ovat myöskin pohjalaisten omat talot
kauniita, melkein päkomeasti rakennettuja. Naisten kotiteollisuuden
tuotteita ei myöskään jowi yleensä moittia. Tehdasliikettä har-
joitetaan suurenlaisessa määrässä. Warsinkin löytyy tässä lää-
nissä rauta-, werka-, pumpuli-, lasi- ja nahkatehtaita sekä sahvoja
ja laivainweistämöitä. Kaupankäynti, etenkin Ruotsin kanssa, ja
merenkulku ovat tärkeitä elinkeinoja. Usealla tämän läänin kau-
pungilla on jommoinkin kauppalaiwasto.

Waasan lääniin kuuluvat **Hämeen** ja **Satakunnan** osat,
jotka Suomenselkä eroittaa Pohjanmaasta, ovat hallan-arkoja,
epätasaisia ja sentähden maanviljelykseen vähemmän sopivia maa-
kuntia. Täällä harjoitetaan paikoin kaswiviljelystä. Järwistä ja
soista saadaan runsaasti rautamalmia. Täältä, näiden maakun-
tain avaroista ja kaukaisista metsistä, tuottawat Pohjanlahden
rantakaupungit laivanrakennus-tarpeensa.

Yksi ainoa Waasan läänin kaupungeista on sijämaassa,
muut, luwultansa kuusi, sijaitsewat kaikki Pohjanlahden rannalla.
Kaupunkien nimet ovat: Nikolainkaupunki, Uusikaarlepyy, Pietar-
saari, Kockola, Kristiina, Kasinen ja Jyväskylä.

1) **Nikolainkaupunki** eli entinen Waasa (6,300 asukasta),
Mustasaaren pitäjäässä meren lahden rannalla, on Waasan lää-
nin suurin kauppa-kaupunki. Täällä on Waasan osakepankin pää-

konttoori ja johtokunta. Kauppaa tehdään enimmäkseen wiljalla ja tehtaiden tuotteilla. Kaupungissa sijaitsee Waasan howioikeus ja läänin hallitus. Oppilaitoksia on: kaksi lyseota, ruotsinkielinen neliluokkainen realkoulu, merikoulu, naiskoulu y. m. Tehtaita löytyy kaupungissa ja sen lähistöllä useampia, niinkuin puuvillatehdas, pellawatehdas, paperitehdas, lasitehdas y. m. Kaupungin ulkosaamaa kutsutaan **Brandööffi**.

2) **Uusifaarlepphy** (1,200 asukasta), Lapuanjoen suussa, on vähäinen kauppa-kaupunki. Täällä sijaitsee ruotsinkielinen seminaari kansakoulujen miesopettajain valmistamista warten. Kaupungin lähistöllä on useampia tehtaita, joista mainittakoon tulitikkua-, nahka- ja lasitehtaat sekä muutamia sahoja ja rautaruukkeja.

3) **Pietarisaari** (2,100 asukasta), pienoisen meren lahden rannalla Pietarisaaren pitäjäässä, on hyvä kauppa-kaupunki warustettu soweliaalla satamalla. Tehtaita mainittakoon luujauhoja tupakkatehtaat. Pietarisaaren pitäjäässä on kuoromykkäin koulu.

4) **Koffola** (2,200 asukasta), Waasan läänin pohjaisin kaupunki, on meren lahden rannalla hiukan eteläpuolella Berhonjoen suuta. Täällä, niinkuin useammilla muillakin Pohjanlahden rantakaupungeilla, on melkoinen kauppalaimasto. Kaupungissa sijaitsee ruotsinkielinen neliluokkainen lyseo. Tehtaita muistettakoon suutupakka-, tulitikkua- ja nahkatehtaat.

5) **Kristiina** (2,700 asukasta), Waasan läänin eteläisin kaupunki, on Pohjanlahden rannalla Lapwäartin pitäjäässä. Sen asukkaat harjoittawat suurta merikauppaa. Lähellä kaupunkia on nahkatehdas.

6) **Kasfinen** (800 asukasta) on meren saarella Närpiön pitäjäässä, pohjaiseen päin Kristiinasta. Täällä kaupungilla on erinomaisen sopiwa laivasatama. Dsa asukkaista harjoittaa hailu- pyyntiä.

7) **Jywäshtylä** (2 tuhatta asukasta) on ainoa sisämaan kaupunki tässä läänissä. Se sijaitsee Hämeen maakunnassa Päijänteen pohjaispäähän lastewan Jywäsjärwen rannalla. Suuren merkityksen tälle kaupungille antawat ne monet koululaitokset, joita tänne on sijoitettu. Täällä on Suomen suurin seminarilaitos kansakoulujen mies- ja naisopettajien valmistamista warten mo-

lempine mallikouluineen, suomenkielinen seitsemaluokkainen lyseo, naiskoulu y. m. Kaupungin rakennuksista ovat mainittavimmat uudet, uljaat seminarin kartanot. Kaupan suhteen on Jyväskylä Keski-Suomen tuffiliikkeen keskuksena ja täällä löytyy yhä maamme suurimpia kirja- ja koulutarpeiden kauppoja. Höyrylaidat kulkevat säännöllisesti kaupungin ja Lahden kauppalan välillä. Muutamia tehtaita löytyy kaupungissa ja sen lähistöllä. Niistä mainittakoon tupakka- ja paperitehtaat sekä useammat sahat ja myllyt.

Östermyyra, ruutitehdas Ulmajoen pitäjässä. — **Kiminki**, rautatehdas Karstulassa. — **Oriemala**, rautaruukki Jossajakyrössä. — **Gröönwiikki**, lasitehdas Mustajaaressa. — **Lohikoski**, paperitehdas lähellä Jyväskylän kaupunkia.

Dulun lääni.

Tämä Suomen pohjaisin ja suurin lääni on alaltansa yli 3 tuhatta neliöpeninkulmaa eli lähes puolet koko maamme pinta-alasta, mutta se on samalla harvimmin asuttu. Dulun lääni sisälittää koko pohjaisen Pohjanmaan ja Suomelle kuuluvat osat Länsipohjasta sekä Lapinmaasta. Sitä rajoittaa pohjaisessa Norja, idässä Norja ja Venäjä, etelässä Kuopion ja Vaasan läänit sekä lännessä Pohjanlahti ja Ruotsi.

Pohjanmaan rantamaisemat ovat alhaista tasankoja noin 5—10 peninkulmaa Pohjanlahden rannasta sisämaahan päin, jota vastoin tämän maakunnan sisäosat ovat täynnä korkeita vuoria sekä äärettömiä soita ja rämeitä. Täällä, Dulunjärveen laskevain vesijaksojen ympärillä ja Kivaloselän sekä Kainunselän välisillä seuduilla löytyvät maamme suurimmat ja parhaasti säilyneet tukkimetsät. Muuten on maanlaatu enimmäkseen hietapohjaisia ja raakaperäistä, jonka tähden maanviljelys Pohjanmaan sisäosissa on vähemmän tuottavaa. Maakunnan ylhäinen pohjainen asema tekee sen myöskin hallaisemmassi kuin maamme eteläisemmät seudut. Mutta tässä kohden on huomattava suuri eroitus sisämaan ja meren rannikon välillä, sillä maa meren seuduilla on hyvästi viljeltyä. Siikajoen ja Dulunjoen välillä ovat mainiot Limingan niityt, jotka kuuluisuudessa vetävät wertoja Southyron pel-

loille. Karjanhoitoa harjoitetaan näillä seuduin hyvällä menestyksellä ja on se elinkeino tässä läänissä ylimalkain yhtä tärkeä kuin maanviljelyskin. Kalastus on myöskin varsin tuottoisaa sisämaiden järvisä sekä etenkin noissa suurissa ja koskisisa wirroissa, joista saadaan paljon lohia. Remin ja Dulun lohet ovat kuuluisat. Noista äärettömistä metsistä poltetaan paljon terwaa, mikä työ tuottaa elatuksen tuhansille ihmisille. Pohjaisen Pohjanmaan metsät ovat riistasta rikkaimpia Suomessa ja sentähden ei metsästyksessä tässä Dulun läänin osassa suinkaan ole vähäarvoinen elinkeino. Metsälintuja sekä orawan y. m. metsäeläinten nahkoja myödään täältä paljon joka vuosi. Tehdasteollisuus ei tässä läänissä siedä wertaamista maamme toisten läänien teollisuuteen, mutta muutamia rautatehtaita, lautasahtoja ja laiwainweistämöitä löytyy kuitenkin siellä täällä. Kansan yleinen kätevyys ei ole kehuttawalla kannalla. — Torniojoen ja Dumaselän wälistä maata sanotaan **Vänsipohjaksi** ja on se Pohjanmaan sisäosien kaltainen.

Lapinmaa jaetaan seitsemään osaan, joita nimitetään **Lappeiksi**. Ne ovat: Enontekiäisten, Muonionniiskan, Kittilän, Sodankylän, Kuolajärwen, Inarin ja Utsjoen Lapidit. Siellä menestyy maanviljelys ainoastaan harwoina vuosina ja sen perimmäisissä osissa, Inarijärwen pohjaispuolella, ei maanviljelystä lainkaan harjoiteta, sillä jäämereltä tulewat kylmät pohjatulet, jotka täällä pääsewät wapaasti riehumaan, estäwät sekä kaikkien wiljakasvien menestymisen että myöskin suurempain puiden kasvamisen. Sentähden owatkin näiden seutujen wuoret paljaita kolkoja kallioita ja laaksojen pohjissa sekä matalammilla tuntureilla kaswaa ainoastaan peuran sammalta ja waiwaiskoiwuja. Asukkaat saawat niukan elatuksensa porojen paimentamisella ja kalastamisella, jota wiimemainittua elinkeinoa harjoitetaan sekä sisämaan wirroissa ja järvisä että Norjan ja Wenäjän puolisisä jäämeren lahdisissa. Ihmisten ja eläinten suurena kiusana Lapidissa owat lukemattomat itikka- ja mäkäräparwet, joita siellä kesä-aikoina siittää äärettömästi. Lapintunturin ja Suolan selän eteläpuolella hoitawat asukkaat porojen ohessa myöskin muutamia nauta-eläimiä ja lampaita sekä wiljelewät ohraa ja warsin nauriita.

Oleensä voidaan sanoa, että Lapinmaa, noita Swalojoen muutamia kullannurjuja lukuun ottamatta, on luonnollisista syistä maamme köyhin maakunta.

Dulun läänin kaupungit ovat Pohjanmaalla Pohjanlahden rannalla; ainoastaan yksi on sisämaassa. Niiden nimet ovat: Oulu, Raahе, Kemi, Tornio ja Rajaani.

1) **Oulu** (9,700 asukasta), Dulujen suulla, on suurin terwanvienti paikka Suomessa. Se on muutenkin suurin kauppa kaupunki pohjaisella Pohjanmaalla. Kaupungissa sijaitsee lääninhallitus, kaksi seitsemaluokkaisen lyseota, kaksi naiskoulua, neliluokkainen realkoulu y. m. Tehtaista mainittakoon erittäin suuri nahka-tehdas. Dulun on pystytetty mainion runoilijan Franzen'in kuwapatjas.

2) **Raahе** (3 tuhatta asukasta) on vilkas merikauppa kaupunki Pohjanlahden rannalla Salon pitäjäässä. Tällä kaupungilla on hyvä satama ja suuri kauppalainasto. Raahеen perustetaan lähiaikoina kauppa-opisto.

3) **Kemi** (340 asukasta), Kemijoen suulla, on äskettäin perustettu pieneinen kaupunki. Se harjoittaa jommoistakin lohien kauppaa. Lähellä kaupunkia on muutamia sahoja.

4) **Tornio** (970 asukasta), Suomen pohjaisin kaupunki, on rakennettu eräälle Torniojoen saarelle lähelle saman joen suuta. Tämä kaupunki harjoittaa kauppaa lohilla ja Lapin tawaroilla, niinkuin peuran lihalla, nahkoilla y. m.

5) **Rajaani** (900 asukasta), on vähäinen kauppa kaupunki Koivukosken warrella Baltamon pitäjäässä. Täällä pidetään vuosittain kuuluisat marffinat, joihin matkustaa laajalta ihmisistä ostamaan metsälintuja, nahkoja, woita y. m., joita Pohjanmaan sisämaiden asukkaat silloin tänne kuljettawat.

S a i l u s t o, suurenlainen saari Pohjanlahdessa Dulun kaupungista länteen päin. — **K u r i m o**, rautatehdas Kiiminginjoen warrella. — **W e s i k o s k i**, rautaruukki Pyhäjärven pitäjäässä. — **S a a r i k o s k i**, rautaruukki Ontojärven rannalla. — **A m m ä**, rautatehdas Kiantajärven lounaisella rannalla.

C. Historiallinen maantiede.

Afukkaat ja niiden sukuperä. Enin osa (noin 1 miljoona 780 tuhatta) Suomenmaan afukkaista kuuluu Suomalais-ugrilaisen kansakuntaan. Tämä kansakunta on aikain kuluessa jakaantunut useampiin sekä kieltensä että kansallisten tapainsa puolesta hywinkin erilaisiin kansoihin, jotka asuwat osaksi pohjais-, koillis- ja keski-Euroopassa osaksi läntisessä Aasiassa. Rykhisten maamiestemme esi-isät asuiwat muinoin Wolgawirran keskittienoilla. Niitä oli kaksi pääheimoa Karjalaiset ja Hämäläiset, mutta yhteisellä nimellä kutsuttiin heitä Suomalaisiksi. Milloin Suomalaiset tähän maahan tuliwat, ei ole warmaan tunnettu. Vänteen päin siirtymisensä poikkesi osa Hämäläisiä Suomenlahden eteläpuolelle ja eläwät siellä nyt Wirolaisten sekä Liiviläisten nimillä.

Niiden Suomalaisten heimokuntain, Karjalaiden ja Hämäläisten, jotka nyhyään Suomessa asuwat, oli tänne tullessaan maawalloitettava sen entisiltä afukkailta „Pohjolan wäeltä“, „Hiidenkansalta“ ja Lappalaisilta. Nämä wiimemainitut Suomalaisten heimolaiset owat nimittäin aikoinaan asuneet myöskin maamme eteläisemmissä osissa, joista heidän täytyi wähitellen siirtä yhä pohjaisemmaksi jäämeren rannikoille.

Suurimmassa osassa Suomea asuu **Karjalaisia**, joiden asuma-ala ulottuu Lapintunturien etelä-rinteiltä Suomenlahteen ja Wenäjän rajalta Udellemaalle, keski-Hämeen, Satakuntaan ja eteläisen Pohjanmaan itäiselle sekä luoteiselle rajalle saakka. Niinkuin helposti huomataan, kuuluu tähän piiriin muun muassa koko Sawonmaa ja siis Sawolaisetkin, mutta nämä wiimemainitut owatkin sukuperältään Karjalaisia, waikka maakunnan nimi on annettu sen afukkaille. Mitään suurempaa eroawaisuutta ei olekaan Karjalaiden ja Sawolaiden luonteiden, kielen ja tapojen välillä. Afuen Suomenlahden, Raatokan ja Saimaan wesi-jakson rantamilla on Karjalainen tullut hywin taipuisaksi kauppaan ja neuwottelemiseen. Mielellään liikkuu hän kauppa-asioissaan la-

weammillakin aloilla, eikä tyydy yksinomaisesti raakaperäisen maansa wiljelemiseen. Karjalaisten kaupan-intoa on kenties vielä kiihoittanut Wenäläisten naapuruus, sillä wiimemainituthan owat tähän elinkeinoon warsin harjaantuneita. Luonnoltaan on Karjalainen wilkkaampi, sukkelampi ja toimeliaampi kuin Hämäläinen. Hän ei ole umpimielinen, waan puhelias ja iloinen; paremmin taipu wainen uusiin yrityksiin, mutta vähemmän fitkeä ja kiiwas, vähemmän sywämietteenen ja ajattelewa, mutta ystävällisempi, koh-teliaampi ja awuliaampi kuin Hämäläinen. Ko'oltansa on hän Hämäläistä isompi, jaloryhtinen ja käytöskeltään miellyttävä. Kauniita miehiä ja naisia nähdään usein Karjalaisten joukossa; tavataansa heidän seassaan joskus warsinaisia kaunottariaakin.

Hämäläiset asuwat maamme lounaisessa osassa Warseinai-Suomesa, Satakunnassa, lounais- ja etelä-Hämeessä, pohjaisella Uudellamaalla ja eteläisen Pohjanmaan sisäisissä osissa. Se owat vähemmän kaupan-intoisia kuin Karjalaiset, mutta wiljelewät maatansa suuremmalla huolella ja utteruudella kuin wiimemainitut. Raikesa yksipäisyhydessään ja hitaisuudessaan on Hämäläinen erinomaisen kestävä työmies. Hän on ylimalkain umpirehellinen, jonka tähden häneen woi aina luottaa. Hän wiljelee peltoansa vanhalla ifiltä perityllä tavallaan. Jos herrasmies sattuu asu-maan hänen naapurinansa ja uudenaikaisia wiljelystapoja käyttä-mällä saa pellostansa suuremmat tulot, niin ei se äkkiä kehoita Hämäläistä ryhtymään samaan wiljelystapaan. Tätä Hämäläisen vanhallaan olemista on kestänyt monta sataa vuotta, waan nyt koittaa Hämeessäkin toinen aika. Kansallistunto on herännyt; kouluja rakennellaan, kirjallisuutta wiljellään. Monessa kohden nähdään talonpoikain käyttävän herrain kanssa kiiwasia uusia maanwiljelystapoja.

Muodoltansa on Hämäläinen lyhyenlainen ja tukewahartioi-nen. Harwoin heidän seasansa tavataan henkilöitä, joita yleisen käsitystawan mukaan woiisi kauniiksi sanoa. Mutta waikka tämä Hämäläinen heimo ei ole warustettu millään erinomaisella ulko-naisella kauneudella, on sillä kuitenkin kestäväisyhydessään, rehelli-syhydessään ja utteruudessaan omaisuuksia, jotka asettawat sen täy-delliseen tasa-arwoon muiden ihmisheimojen rinnalle.

Paitsi näitä Suomalaisia heimokuntia, asuu maassamme vielä joukko Ruotsalaisia (noin 250 tuhatta), Venäläisiä (noin 7 tuhatta), Saksalaisia (noin 1,400), Lappalaisia (600) ja Mustalaisia (noin 1000 henkeä) sekä muutamia satoja muita ulkomaalaisia ihmisiä. Tärkeimmät Suomessa asuvista germanilaisista kansoista ovat **Ruotsalaiset**, jotka ovat tässä maassa olleet vallitsevana säätyinä lähes seitsemän vuosisataa. Suurin joukko maamme tähän-astijasta virkamiehistä on Ruotsalaisista saanut alkunsa. Suomata kuitenkin tulee, että enimmäkseen siviilistyneet perheet ovat alkunsa maan suomalaisesta väestöstä, mutta aikain kuluessa ruotsalaistuneet sekä kieltensä että tapainsa puolesta. Warsinaista ruotsalaista väestöä löytyy Uudenmaan ja Warsinais-Suomen eteläisissä osissa, Ahvenan saaristossa ja läntisellä sekä luoteisella etelä-Pohjanmaalla. Ruotsinkieli on tosin vielä hallituksen virkakielenä Suomessa, mutta kohdakkoin asetetaan suomenkieli tähdelliseen tassa-arvoon sen rinnalle.

Venäläisiä asuu maanviljelijöinä enimmäkseen Viipurin läänin kaakkoisessa osassa ja paikoin muissakin lääneissä kaupunkien kaupiamiehinä. — **Saksalaisia** kauppa-asioitsijoita ja teollisuuden harjoittajia löytyy etenkin Viipurissa ja Helsingissä. — **Lappalaiset** asuvat maamme pohjaosimmissa osissa. — **Mustalaiset** kuljeskelevat kerjääjinä ja hevosten vaihtajina ympäri maata markkinoista toisiin. Muutamat heistä asuvat enimmäkseen yksissä paikoin ja ovat ryhtyneet maanviljelykseen.

Uskonto. Suomenmaan valtiotirkko on ewankelis-lutherilainen, johon kirkkokuntaan enin osa tämän maan asukkaista kuuluu. Se kristinusko, joka Suomeen kolmella eri ristiretkellä (vuosina 1157, 1249 ja 1293) Ruotsista tuotiin oli roomalaiskatoollisen kirkon oppia. Tämä oppi pääsi ainoastaan josjakin määrin kansaamme juurtumaan, sillä kansaa opetettiin ainoastaan uuden uskontonsa ulkonaisia sääntöjä noudattamaan, waan ei sen sisäلتöä käsittämään. Sitä paitsi tekivät alituiset sodat ja rajariidat Wenäjän kansa mahdottomaksi minkään wafawamman kristillisyyden perustamisen Karjalaan, sillä tämän maakunnan asukkaita kastoiwat wäliin Ruotsalaiset roomalaiskatoolliseen, wäliin Wenäläiset kreikkalaiskatoolliseen uskoon. Sentähden ei kansassamme

ilmaantunutkaan sanottavaa vastustusta, kun Lutherin puhdistamaa oppia ruvettiin sen sekaan lewittämään, mikä tapahtui vuoden 1525 tienoilla. Puhdistetun opin päämääränä oli tehdä uskonto kansalliseksi saattamalla kansaa omalla kielellään ymmärtämään uskonsa perusteita. Sentähden wakaantui Suomessa Lutherin oppi, joka on tehnyt kansamme henkisen waurastumisen mahdolliseksi. Kuitenkin on jäänyt, osaksi Wenäläisten edellä mainituiden käännystöintien osaksi, myöhempäin waltiollisten tapahtumain tähden, joukko maamme Karjalaisia kreikan-uskon tunnustajiksi. Näitä kreikan-uskoisia Karjalaisia, warsinaisia Wenäläisiä lukuun ottamatta, on Suomessa nykyään noin 40 tuhatta.

Paitfi lutherilaisia ja kreikkalaiskatooolilaisia löytyy maassamme joukko roomalaiskatooolisen uskon tunnustajia, joista enimmät asuwat Helsingissä, Turussa ja Wiipurissa. Myöskin muutamia satoja reformeerattuja, Suutalaisia ja Muhammedilaisia asuu siellä täällä, enimmäten suuremmissa kaupungeissa. Lutherilaisessa seurakunnassa on syntynyt eräitä vähemmän tärkeitä uskonlahkoja, joista merkittäwiin on n. s. hihhulien lahko.

Maan historiallinen jako. Sitä Suomenmaan osaa, joka wuodesta 1743 wuoteen 1811 kuului Wenäjän waltakuntaan eli Wiipurin lääni ja eteläinen osa Mikkelin läänistä, kutsutaan Wanhaksi Suomeksi. Wuuten jaetaan Suomi historiallisessa katannossa yhdeksään maakuntaan, jotka ovat: Warsinais-Suomi, Ahwenanmaa, Satakunta, Uusimaa, Häme, Sawo, Karjala, Pohjanmaa ja Lapinmaa.

1) **Warsinais-Suomi** on Suomen lounaisin osa, jossa ovat tapahtuneet maamme wanhimmat tarkemmin tunnetut historialliset tapahtumat, sillä tämän osan Suomea walloittiwat Ruotsalaiset ensin ja tänne tuotiin ensin kristin-usko. Täällä ovat myöseläneet enimmät niistä historiallisista henkilöistä, jotka suuremmassa määrässä ovat vaikuttaneet maamme yhteiskunnallisiin ja waltiollisiin oloihin. Sentähden on Warsinais-Suomi historiallisista muistoista rikkain Suomen maakunnista. Tärkeimmät historiallisesti muistettavista paikoista ovat: **Turku**, jonka lähellä olewa **Turun linna** on perustettu w. 1157. Sen perusti Ruotsin kuningas Serikki IX pyhä ja piispa Henrik kastoi ensimmäi-

jet Suomalaiset kristin-uskoon lähellä kaupunkia olevassa **Kupit-**
taan lähteessä. Turun linnassa asui muutamia vuosia Suomen
 herttua, sittemmin Ruotsin kuningas, Zuhana III. Täällä teh-
 tiin rauha „pikkuvihan“ perästä w. 1743. Lähellä Turun kau-
 punkia on **Vemunniemi**, jossa oli sotatappelu w. 1808. — **Raan-**
tali on muistettava siitä, että siellä oli keski-aikana maamme kuu-
 luihin ja rikkain naisluostari. — **Uudessakaupungissa** tehtiin
 rauha Ruotsin ja Wenäjän välillä „isovihan“ perästä w. 1721.
 — **Kuusiston linna**, Piikkön pitäjäässä oli aikoinaan Suomen
 katoolisten piispain asunto. (Se hävitettiin w. 1528). — **Nou-**
siiaisissa mainitaan olleen maamme vanhimman kirkon ja täällä
 asuivat Suomen ensimmäiset katoolliset piispat. — **Räntämäellä**
 asuivat myös muutamit Suomen katoollisista piispoista, kunnes
 piispan-istuin muutettiin Turkuun. — **Marttilasja** voitti Kaarle
 herttua Alfeli Kurjen w. 1598.

2) **Ahvenanmaan** saaristo, Suomen ja Ruotsin välillä
 Pohjanlahden suussa, joutui asemansa tähden jo aikaiseen pysähdys-
 paikaksi Ruotsista Suomeen ja päinvastoin kulkewille laivoille.
 Mitään suurempaa historiallista tehtävää ei täällä kuitenkaan ole
 koskaan suoritettu. Pari paikkaa on kuitenkin muistettava: **Kas-**
telholma, erään keski-aikana perustetun linnan jäännöksiä Sundin
 pitäjäässä ja **Sfarpans**, itään päin Kastelholmasta, oli sekin
 linna, jonka Englantilaiset hävittivät w. 1854.

3) **Satakunta**, Turun ja Porin läänin pohjainen sekä Hä-
 meen läänin luoteinen osa, on historiallisista muistoista hiukan
 rikkaampi. Siellä tapahtuivat muiden muassa ensimmäiset tap-
 pelut siinä talonpoikaiskapinassa, joka historiasa on saanut „Nui-
 jasodan“ nimen. Seuraavat paikat ovat historiallisessa katsan-
 nossa merkittävimmät: **Uwila**, jonka lähellä sijaitsee nykyinen Pori,
 oli aikoinaan kaupunkina. Tämän lähellä voitti Klaus Fleming'in
 alapäällikkö Alfeli Kurki Pentti Poutun johtamat „nuijamiehet“
 w. 1596. — **Rofian kartanosja** Birkkalasja oli tappelu Klaus
 Fleming'in ja talonpoikain välillä w. 1597. — **Rofemäen pitä-**
jäässä on vanha lato, jossa Suomen ensimmäisen piispan, Hen-
 rikin, sanotaan saarnanneen. Sen ympärille on rakennettu kivi-
 tys. — **Röyhliönjärwen** jäällä sanotaan Lalli-nimisen talonpojan

murhanneen edellä mainitun Henrik-piispan. — **Laukko**, mainion Kurki-suvun perintö-kartano Wesilahden pitäjäässä.

4) **Uusimaa** on luultavasti saanut nimensä niiltä ruotsalaisilta uudis-asukkailta, jotka Birger Jaarlin aikana sinne Ruotista muuttivat. Se on kapeahko maakaistale Suomenlahden rannalla ja ulottuu Hankoniemen länsipuolelta Haminan seudiville sekä Salpausselästä Suomenlahteen saakka. Tärkeimmät historiallisesti merkittävät paikat ovat: **Anjala**, kartano Elimäellä, jossa tehtiin Anjalan liitto w. 1788. — **Haminassa** tehtiin rauha Ruotsin ja Venäjän välillä w. 1809, jolloin Ruotsi lopullisesti luopui Suomenmaasta. — **Helsinki**, muistettava muun muassa siitä aseiden heittämisestä, jonka Ruotsin ja Suomen sotaväki siellä teki „Nattujen sodan“ aikana w. 1742. — **Borwoossa** pidettiin waltiopäivät w. 1809, jolloin Aleksanteri I Suomen kansan „korotti kansakuntien joukkoon“. — **Raasepori**, vanhan linnan jäännöksiä Karjan pitäjäässä. Siinä asui vähän aikaa Kaarle Knuntinpoika Bonde. — **Ruotsinsalmi**, Rymenjoen itäisen suuhaaran luona lähellä Kotkan kaupunkia, on muistettava meritappeluista w. 1789 ja 1790. — **Suursaaren** lähellä oli meritappelu w. 1788. — **Swartholma**, hävitetty linnoitus lähellä Loviisan kaupunkia. — **Viapori**, perustettu w. 1749, on merkittävä sen antamisen johdosta Venäläisille w. 1808. Sitä pommittivat Ranskalaiset ja Englantilaiset itämaisen sodan aikana w. 1855. — **Wärälä**, kylä Elimäellä, jossa tehtiin rauha kolmi-ruotisen sodan perästä w. 1790.

5) **Hämeen** maakunta on Pohjanmaan, Sawon, Uudenmaan, Wärsinaiis-Suomen ja Satakunnan välissä. Luonnollisen asemansa vuoksi ei tässä maakunnassa ole niin paljon historiallisesti muistettavia paikkoja kuin meren ranta-maakunnissa. Kuitenkin löytyy täällä sängin vanhoja merkittävyyksiä, sillä tähän maakuntaan tekivät Ruotsalaiset toisen ristiretken. Historian suhteen merkittävimmät paikat ovat: **Hämeenlinna**, jonka Birger Jaarli perusti w. 1249, on Turkuun lähinnä vanhin Suomen linnoista. — **Karstulassa** oli tiivas sotatappelu w. 1808. — **Viuhkiala**, muinainen kuninkaankartano Kangasalan pitäjäässä. Siinä asui Seriffi XIV leski Katariina Manutar. — **Badasjoki**, tappelu

nuijasodan aikana w. 1597. — **Pälkäne**, muistettava sotatappelusta w. 1713. — **Utinangas** Balkealassa, tunnettu tappelusta w. 1789.

6) **Savo** on samoin kuin Hämetin sijämaa, jonka ympärillä ovat Pohjanmaa, Karjala, Uusimaa ja Häme. Mutta waikka tämän maakunnan rajat eiwät missään kohdassa ulotu mereen saakka, on Savo kuitenkkin historiallisista muistoista Suomen rikkaimpia maakuntia, johon syynä lienee ollut sen läheisempi asema Wenäjän suhteen. Täällä olevista merkillisistä paikoista mainittakoon: **Savonlinna** (= Olavinlinna), perustettu w. 1475 rajalinnaaksi Wenäjää vastaan. — **Sapaniemi**, Rantasalmella, oli aikoinaan Suomen sotakoulun asemana. — **Parfuma**, myös Rantasalmen pitäjäässä, on muistettava sotatappelusta w. 1789. **Porrassalmi**, ahdas vuorensola lähellä Mikkelin kaupunkia; tappelu w. 1789. — **Toivala**, lähellä Kuopion kaupunkia ja — **Koljonvirta**, Jisalmella, ovat mainioita 1808 vuoden sodasta. — **Lappeenrannassa** oli aikoinaan linnoitus. Sen lähistöllä taisteltiin ensimmäinen tappelu Sattujen sodan aikana w. 1741. — **Kärnäkoski**, Savitaipaleella, sotatappelu w. 1790.

7) **Karjala**, rajamaakunta Wenäjää vastaan, on luonnollisen asemansa vuoksi useammin kuin maamme muut maakunnat olleet taistelutantereena ja riidan aiheena Ruotsin ja Wenäjän välillä. Se on kuulunut wäliin Ruotsille wäliin Wenäjälle ja sentähden ei tämä maakunta ole woinut henkijissä eikä aineellisissa pyrinnoissä edistyä muun Suomen rinnalla. Paljon löytyy täällä historiallisesti merkittäviä paikkoja. Tärkeimmät niistä ovat: **Wiipurinlinna**, jonka Torkel Knuutinpoika perusti w. 1293 tuodesaan kristin-uskoa Karjalaan. Se on monta kertaa ollut taistelun esineenä Wenäjän ja Ruotsin välillä ja siellä wietti jonkun aikaa komeata elämää Ruotsin waltionhoitaja sittemmin kuningas Kaarle Knuutinpoika Bonde. Tässä linnassa ja sen lähistöllä tapahtuneista tappeluista muistettakoon: **Wiipurin pamaus** w. 1495 ja **Wiipurin lujanjuoksu** w. 1790. — **Säkijärwi**, kuuluisa Lewenhaupt'in retkestä sinne w. 1741. — **Käkisalmi**, tärkein kaupunki entisessä Käkisalmen läänissä. Sikellä kaupunkia ollut ikkwanha linna rakennettiin uudestaan w. 1295. Se oli

milloin Ruotsalaisten milloin Venäläisten vallassa. — **Salamo**, vanha ja rikas kreikkalainen luostari eräässä ihanassa Laatokan saaressa. — **Konewitja**, myöskin kreikkalainen luostari Konon-saaressa lähempänä Käkisalmea. — **Nautun** kirkolla löi översti Burmeister Venäläiset w. 1656.

8) **Pohjanmaalla** ovat tapahtuneet suurimmat ja tärkeimmät tappelut Ison vihan aikana sekä Suomen sodassa vuosina 1808 ja 1809, jonka jälkeen Suomi Ruotsista kokonaisuudessaan eroitettiin. Se on juuri tämä maakunta, joka enimmän sai kärsiä vihollisten wäkiwaltaa tuona hirmuisena aikana, jota Suomen historiassa nimitetään isoksi wihaksi. Wiljellyt maat ja wäkirikkaat seudut muuttuivat muutamissa vuosissa kammottawiksi erämaiksi. Ihmisiä surmattiin ja kidutettiin julmimmalla tavalla. Esimerkkinä mainittakoon, että ainoastaan Limingan pitäjäässä teti tänä aikana surmattujen luku yli 2 tuhatta henkeä. Ne, jotka kertiwät, pakenivat korpiin ja saloihin, joissa elättiwät itseään petäjän kuorella, jäkälillä y. m. Waan Suomen kansa ei kuitenkaan sortunut. Tärkeimmät tämän maakunnan historiallisesti muistettawista paikoista ovat: **Dulunlinna**, linnan jäännöksiä lähellä Dulun kaupunkia, perustettu w. 1570. — **Santawuorella**, Ilmajoen pitäjäässä, löi Klaus Fleming talonpojat w. 1597 ja kukisti siten nuijasodan. — **Rapuen** kylässä, Isonkyrön pitäjäässä, oli werinen tappelu w. 1714. Siinä woittiwat Venäläiset. — **Rajaaninlinna**, lähellä Rajaanin kaupunkia. Wiimeemainittu on muistettava „sarkasodasta“ w. 1712. Linnan häwittiwät Venäläiset w. 1717. — **Siikajoki**, — **Kewonlahti** ja — **Bultkila**, Siikajoen warrella, — **Juntas**, Uudenkaarlepyhn pitäjäässä, — **Orawainen**, Wyörin pitäjäässä, — **Lapua**, — **Kuonanfilta**, — **Salmi** ja — **Alawus**, kaikki muistettawia 1808 vuoden tapeluista. — **Olhijoki**, kylä Salon pitäjäässä, mainittawa 1808 vuoden sownnon johdosta. — **Korsholma**, entinen linna lähellä Nikolainkaupunkia.

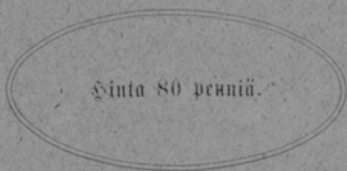
9) **Lapinmaassa** ei syrjäisen asemansa ja muiden luonnollisten hankaluuksien tähden ole tapahtunut mitään merkillisempää historiallista tapahtumaa.

Sisältö:

	Siv.		Siv.
A. Quonnollinen maantiede.			
Maantieteellinen asema ja rajat	5.	Dyetsulaitokset	29.
Maanlaatu	6.	Sotawaki	30.
Bueret	7.	Raha	31.
Reiätöt	10.	Baltiollinen jake	31.
Pohjainen veijäto	10.	Hudenmaan lääni	32.
Luoteinen "	10.	Lurun ja Vorin "	34.
Lounainen "	12.	Hämeen "	37.
Keski-Suomen "	13.	Wiipurin "	39.
Savo-Karjalan "	15.	Wikkelin "	42.
Ilmanlaatu ja elinkeinot	18.	Kuopion "	44.
Maanviljelys	18.	Baasan "	46.
Korjanhoito	21.	Dulun "	49.
Kalastus	22.	C. Historiallinen maantiede.	
Retjänhoito	22.	Ksukkaat ja niiden sukuperä	52.
Retjästyö	23.	Uskonto	54.
Metallinvalmistus	24.	Maan historiallinen jake	55.
Teollisuus	25.	Warsinoin-Suomi	55.
Raupankäynti	26.	Uwenanmaa	56.
B. Baltiollinen maantiede.			
Baltiollinen asema	27.	Satakunta	56.
Sisälliset waltiolliset olot:		Husmaa	57.
Perustuslait ja edustuslaitos	27.	Häme	57.
Sellitus ja wirtakunnat	28.	Savo	58.
		Karjala	58.
		Pohjanmaa	59.
		Lapinmaa	59.

9. 7X. 5.

Sinta 80 pennii.